

The book cover features a central yellow rectangular area containing the title and author's name. The background is a close-up photograph of autumn leaves in shades of red, orange, and brown. The author's name is at the top in black, and the title is in the middle in large pink letters. Below the title, the word 'ROMÁN' is written in smaller black letters, flanked by horizontal dashes.

Richard Ford

KANADA

— R O M Á N —

RICHARD FORD

KANADA

NAKLADATELSTVÍ PASEKA
PRAHA – LITOMYŠL

PŘELOŽIL JIŘÍ HRUBÝ

Translated with the support of the Banff International Literary Translation Centre
(BILTC) at the Banff Centre, Banff, Alberta, Canada

CANADA

Copyright © 2012 by Richard Ford All
rights reserved

Translation © Jiří Hrubý, 2014

ISBN 978-80-7432-482-6 (váz.)

ISBN 978-80-7432-538-0 (epub)

ISBN 978-80-7432-540-3 (mobi)

ISBN 978-80-7432-539-7 (pdf)

Kristině

Kanada je dílo vymyšlené: žádná postava z tohoto románu neexistovala, žádná událost se nestala. Jakákoliv podobnost se skutečnými lidmi není záměrná a nikdo by v tom smyslu neměl spekulovat. S topografií montanského města Great Falls jsem zacházel velmi volně, což platí i o prérijní krajině a detailech městeček na jihozápadě provincie Saskatchewan. Například silnice 32 ještě nebyla v roce 1960 vyasfaltovaná, i když v mém románu asfaltová je. A tak podobně: všechny vyložené chyby a opomenutí jdou na mou hlavu.

RF

Část první

Nejprve vám povím o loupeži, jíž se dopustili naši rodiče. Pak o vraždách spáchaných později. Ta loupež je důležitější, protože život můj a mé sestry obrátila tím směrem, jakým se pak ubíral. Kdybych to neřekl hned na začátku, nic by tak úplně nedávalo smysl.

Naši rodiče byli snad nejméně pravděpodobná dvojice bankovních lupičů na světě. Nebyli to žádní podivní týpci a rozhodně od pohledu nepůsobili jako zločinci. Nikoho by nenapadlo, že jsou nějak předurčení ke konci, který je čekal. Byli prostě úplně normální – i když tenhle dojem vzal zasvě ve chvíli, kdy tu banku opravdu přepadli a vyloupili.

Můj otec, Bev Parsons, byl venkovský kluk, který se roku 1923 narodil v alabamském okrese Marengo; v roce 1939 tam vychodil střední školu a moc toužil po kariéře u Vojenských leteckých jednotek, z nichž se později stalo Letectvo Spojených států. Nastoupil v Demopolisu a výcvik absolvoval v Randolphu u San Antonia. Chtěl se stát pilotem stíhaček, jenže na to neměl vlohy a náhradním řešením bylo školení na pumometčíka na bombardérech. Létal s B pětadvacítkami, lehkými mitchelly střední kategorie, které byly nasazeny na Filipínách a později nad Ósakou, kde z nich doslova pršela zkáza: stejně tak na nepřitele jako na úplně nevinné lidi. Táta byl vysoký, suverénní a pohledný, měřil přes metr osmdesát (sotva se do kukaně pumometčíka nasoukal), měl mohutný hranatý obličej, který jako by pořád na něco čekal, vystouplé lící kosti, smyslné rty a krásné ženské řasy, dlouhé. K tomu byl pyšný na zářivé bílé zuby, krátké černé vlasy a taky na své jméno: jmenoval se Bev, kapitán Bev Parsons. Nikdy jaksí nepřipustil, že Beverly většinou lidé považují za ženské jméno. Je anglosaského původu, tvrdil. „V Anglii je to úplně běžné. Vivian, Gwen a Shirley tam jsou mužská jména.

A nikdo si je neplete se ženskéjma.“ Táta na chvíli nezavřel pusy, na Jižana byl hodně nepředpojatý, k lidem se choval laskavě a velkoryse, díky čemuž to měl v letectvu dotáhnout daleko, jenže to daleko nedotáhl. Těkavýma, oříškově hnědýma očima v každé místnosti hledal někoho, kdo by ho byl ochoten poslouchat; obvykle jsme to byli sestra a já. Otřepané vtípky po jižansku doprovázel teatrálními gesty, znal karetní triky a různá kouzla. Uměl si vykloubit palec a pak ho nasadit zpátky, nechal zmizet a zase objevit kapesník. Na piano hrál boogie-woogie a někdy na nás mluvil „po jižansku“, někdy zase jako Amos’n’Andy. Při létání v mitchellech částečně ohluchl a byla to pro něho citlivá věc. Ale působil jako drsný chlap: „poctivý“ vojenský sestřih a modré kapitánské sako, a obvykle z něj vyzařovala nehraná srdečnost, takže jsme ho my dvojčata milovali. Zřejmě i proto zaujal mou matku (i když víc neladící dvojicí už sotva mohli být: každý byl úplně jiný), která nedopatřením otěhotněla při jediném letmém setkání; seznámili se v březnu 1945 na večírku uspořádaném na počest navrátilivších se letců ve Fort Lewis, kde se táta přeškoloval na proviantáka, protože bombardování už nebylo potřeba. Vzali se, hned jak se o těhotenství dozvěděli. Její rodiče, židovští přistěhovalci z Polska, kteří bydleli v Tacomě, se sňatkem nesouhlasili. Byli to vzdělanci, učitelé matematiky a poloprofesionální hudebníci, kteří veřejně vystupovali v Poznani; po roce 1918 z Polska odjeli, přes Kanadu se dostali do státu Washington a našli si celkem nepravděpodobnou práci: dělali školníky. Židovství pro ně tehdy mělo minimální význam, což platilo i o naší mámě. Byl to prostě jen starodávný způsob života, omezený a svazující, kterého se moc rádi zbavili – zvláště v zemi, kde podle všeho žádní Židé ani nežili. Že si ale jejich jediná dcera jednou bude brát usměvavého a upovídaného jedináčka skotsko-irských odhadců lesa a dřeva z alabamského zapadáka, by je tedy v životě nenapadlo a celkem záhy pustili ten fakt z hlavy.

A jakkoli by se při jistém časovém odstupu dalo usuzovat, že se k sobě naši rodiče pouze nehodili, platilo spíš to, že když si máma tátu vzala, byl to z její strany pořádný kompromis a její život se už napořád úplně proměnil – nikoliv pozitivně, jak to jistě vnímala.

Moje matka Neva Kamperová (zkrácená verze Genevy) byla drobná, energická žena s brýlemi a neposlušnými hnědými vlasy, jejichž řídké prameny jí visely až k bradě. Měla husté obočí a na lesklém čele kůži tak tenkou, že jí prosvítaly žilky. Pleť měla bledou, jako kdyby vůbec nechodila na sluníčko, díky čemuž působila velmi křehce. Křehká ovšem nebyla. Táta žertoval, že Alabamáci tam od nich takovým vlasům říkali „židovské“ nebo „přistěhovalecké“. Jemu se ovšem ty její vlasy líbily a miloval ji. (Ona jako by si takových řečí nikdy moc nevšímalá.) Měla drobné, něžné ruce, nehty pěkně zastřižené a nalakované; měla ty svoje ruce ráda a nevědomky jimi gestikulovala. Povahou byla velký skeptik, když jsme k ní promlouvali, poslouchala velice soustředěně, a byla chytrá se sklonem k jízlivosti. Nosila brýle bez obrouček, četla francouzskou poezii a ráda používala výrazy jako „cauchemar“ a „trou de cul“, jímž jsme se sestrou nerozuměli. Poštou jí chodil hnědý inkoust, jímž psala básně; taky si vedla deník, který jsme nesměli číst, a za normálních okolností měla nos trochu nahoru a vypadala mírně zmateně, třeba jako osoba s astigmatismem. Působila tak stále víc a možná taková byla odjakživa. Před svatbou s tátou a velmi rychlým narozením sestry a mě si v osmnácti stačila udělat Whitmanovu vyšší střední ve Walla Walla, pracovat v knihkupectví – kde zřejmě vystupovala coby bohémka a básnířka – a doufat, že jednoho dne z ní bude svědomitá lektorka na nějaké menší univerzitě a bude mít za muže někoho úplně jiného, než koho si nakonec vzala, dejme tomu nějakého profesora, který by jí umožnil život, k němuž byla podle vlastních představ předurčena.

V roce 1960, kdy došlo k událostem, o kterých píšu, jí bylo teprve čtyřiatřicet. Přesto už u nosíku, narůžovělého na špičce, měla důstojné vrásky, a šedozelené oči, velké a pronikavé, zakrývala tmavá víčka, kvůli nimž působila odtažitě a trochu smutně a nespokojeně, což skutečně byla. Měla krásnou útlou šíji, při nečekaném úsměvu se objevily drobné zoubky a rty se jí stočily do dívčího srdíčka. Právě tak se ale usmála málokdy – vlastně tím úsměvem obšťastňovala jen sestru a mě. Uvědomovali jsme si, že máma rozhodně nevypadá tuctově: obvykle nosila olivově zelené kalhoty, bavlněnou halenku s nabíranými rukávy a boty z juty a bavlny, které si nechala poslat ze západního pobřeží, protože v Great Falls se něco takového koupit nedalo. A ještě výstředněji působila, když zdráhavě stála vedle našeho táty, fešného extrovertního dlouhána. Jako rodina jsme se do světa – třeba jen do restaurace – vydávali málokdy, takže jsme si ani neuvědomovali, jak rodiče mezi ostatními lidmi působí. Nám život u nás doma připadal normální.

Úplně jsme se sestrou chápali, proč asi Bev Parsons mámu zaujal: vysoký ramenatý chlap, upovídaný, vtipný a vždy připravený potěšit každého, kdo se zrovna namanul. Nikdy ale nebylo tak úplně jasné, proč ona zaujala jeho – byla hodně malá, měřila jen něco přes metr padesát, introvertní a plachá osoba s uměleckými sklony, která se s nikým moc nebavila a byla hezká, jen když se usmála, a vtipná, jen když byla úplně v pohodě. Táta zřejmě celou tu směsici jaksi oceňoval, uvědomoval si, že je máma bystřejší než on, ale on že ji dokáže potěšit, a měl z toho radost. Tátu určitě šlechtilo, že jejich tělesnou nekompatibilitu nevnímal a hleděl až do nitra lidských záležitostí. Já to obdivoval, i když máma takové věci neregistrovala. Přesto dodnes to jejich podivné propojení tělesné jinakosti chápu jako jeden z důvodů, proč to s nimi špatně dopadlo: bez pochyby se k sobě nehodili, tak to bylo prosté, a nikdy se neměli vzít a udělat všechno to, co udělali.

Hned po tom vášnivém setkání si oba měli jít vlastní cestou, bez ohledu na následek. Čím déle spolu byli a čím líp se znali, tím spíš si přinejmenším ona uvědomovala, že to byla chyba a jejich život že je stále víc vyšinutý – trochu jako dlouhý důkaz v matematice, kdy první špatný výpočet znamená, že každý další krok vás zavede ještě o něco dál od místa, kdy to ještě dávalo smysl. Sociolog z tehdejších časů, tedy počátku šedesátých let, by to možná charakterizoval tak, že naši byli předvojem v přelomovém historickém okamžiku, že byli mezi prvními, kdo překročili společenské konvence, vzbouřili se a přijali krédo, podle něhož se vše stvrdí až sebezničením. Což ovšem nebyli. Oni nebyli nezodpovědní jedinci a předvoj čehokoli. Už jsem řekl, že byli normální lidé, jimž okolnosti, špatný odhad a smůla vnukly mylný dojem, že je třeba překročit hranice, jež považovali za správné, a pak už pro ně nebylo cesty zpět.

I tak o tátovi ještě řeknu tohle: když se vrátil z války, kde byl nástrojem smrti hvízdající z oblohy – psal se rok 1945 a my se sestrou jsme se narodili na základně Wurtsmith v Oscodě v Michiganu –, zřejmě byl ve spárech jakési nespecifikované tíhy, tak jako ostatně mnozí váleční veteráni. A do konce života s tou tíhou bojoval, snažil se zůstat pozitivní a nejít ke dnu, dělal špatná rozhodnutí, která se na chvíli jevila jako dobrý nápad, ale v podstatě nechápal svět, do kterého se vrátil, a s tímhle nepochopením žil celý svůj život. Určitě to tak měly miliony kluků, ale táta by si to sám o sobě nikdy nepomyslel, nikdy by nepřiznal, že to tak je.

2

Naše rodina skončila v Great Falls v Montaně roku 1956 – tak jako se po válce náhodně usazovaly četné rodiny vojáků. Předtím jsme žili na leteckých základnách v Mississippi, Kalifornii a Texasu. Máma měla tu svou školu a na každém

z těch míst suplovala. Tátu do Koreje neodveleli: vykonával kancelářské práce doma, byl provianták. Do války nemusel, protože si vybojoval četná vyznamenání, ale nad kapitána se nedostal. A v určité chvíli – konkrétně v Great Falls a sedmatřiceti letech – se rozhodl, že už mu letectvo kdovíjakou budoucnost nenabízí a že by si po odsloužení dvaceti roků měl vybrat penzi a odejít. Máma vůbec neměla zájem o společenský život a jedinkrát nikoho ze základny nepozvala na večeři a táta měl dojem, že právě to mu brání v rozletu. Možná měl pravdu. Podle mě by tam máma moc ráda aspoň někoho obdivovala. Jenže nevěřila, že by se někdo takový našel. „Jsou tu akorát krávy a pšenice,“ prohlásila. „Schází tu organizovaná společnost.“ Rozhodně bych ale řekl, že táta už měl letectva plné zuby a v Great Falls se mu líbilo, myslel si, že by tam mohl pokročit někam dál, a to i bez společenského života. Tvrdil, že by se rád dal ke svobodným zednářům.

To už bylo jaro 1960. Sestře Berner a mně bylo patnáct. Byli jsme na Lewisově nižším gymnáziu (pojmenovaném po Meriwetheru Lewisovi), které bylo jen kousek od řeky Missouri a já vysokými školními okny viděl lesklou hladinu a hejna kachen a dalších ptáků a zahlédl jsem i Chicago, Milwaukee a nádraží v St. Paul, kde už osobáky vůbec nestavěly, a viděl jsem městské letiště na Gore Hill, kde měli dva lety za den, a po řece ke komínu hutí a ropné rafinerii nad vodopády, podle kterých dostalo město jméno. Za jasných dní byly dokonce nezřetelně vidět zasněžené vrcholky východního předhůří, což bylo sto kilometrů daleko; to horské pásmo mířilo na jih do Idaha a na sever do Kanady. O „západě“ jsme se sestrou neměli ani tušení, snad jedině z televize, a vlastně jsme neznali ani Ameriku jako takovou; prostě jsme považovali za jisté, že lepší země na světě není. Náš skutečný život tvořila rodina, a my byli jakási volně připojená zavazadla, přívažek. Kvůli mámině rostoucí odtažitosti, samotářství a přání, abychom s Berner nesplynuli s „hokynářskou mentalitou“

(která podle ní život v Great Falls dusila) jsme žili jinak než většina dětí; ty se například vzájemně navštěvovaly, roznášely ráno noviny, chodily do skautu a na tancovačky. Pokud bychom se do toho všeho zapojili, říkala si máma, pak by to jen zvýšilo pravděpodobnost, že se tam zahrabeme. A platilo i to, že když jste – kdekoli – měli tátu na základně, tak jste vždycky měli málo kamarádů a se sousedy jste se skoro nestýkali. Na základně se totiž odehrávalo všechno: byl tam doktor, zubař, holič, obchod. Každému to bylo jasné. Každý věděl, že tam, kde zrovna je, nebude dlouho, tak proč se namáhat s nějakým seznamováním. Základna představovala jisté stigma – jako kdyby o tom, co se tam odehrávalo, slušný člověk nepotřeboval vědět a být s tím nějak spojován. K tomu máma Židovka se vzhledem přistěhovalce a nádechem bohémství. O tom všem jsme všichni hovořili: jako kdyby nebylo záslužné chránit Ameriku před nepřáteli.

I tak se mi, aspoň zpočátku, v Great Falls líbilo. Přezdívalo se mu „Elektrické město“, protože vodopády vyráběly elektřinu. Od pohledu to bylo město neuhlazené, hrdé a odlehlé, ale i tak patřilo k zemi neomezených možností, ve které už jsme žili tak jako tak. Moc se mi nezamlouvalo, že ulice mají místo jmen jen čísla. Bylo to zmatečné a podle mámy to znamenalo, že to město navrhli škudliví bankéři. V zimě pochopitelně hrozně mrzlo a nebralo to konce, vítr od severu se pokaždé řítíl jako nákladní vlak a z dlouhé tmy by měl depku snad každý, možná i největší optimista.

Je ovšem pravda, že jsme si s Berner nikdy nedělali hlavu, jestli odněkud pocházíme. Vždycky když se naše rodina přesunula jinam, do nějakého jiného zapadákova, zabydleli jsme se v pronajatém domě, táta si oblékl nažehlenou modrou uniformu a odjel pracovat na nějakou leteckou základnu a máma zase nastoupila jako učitelka, říkali jsme si s Berner, že kdyby se nás někdo zeptal, tak si zkusíme myslet, že jsme právě odtamtud. Procvičovali jsme si nový název před

sourozencem cestou do nové školy podle toho, kde zrovna byla. „Ahoj. My jsme z Biloxi v Mississippi.“ „Ahoj, já jsem z Oscody. To je až na konci Michiganu.“ „Ahoj, já bydlím ve Victorvillu.“ Snažil jsem se naučit základní věci, co ostatní kluci ovládali, pokoušel jsem se mluvit jako oni, pochytit slangové výrazy, sebevědomě si vykračovat, jako bych tam patřil a nic mě nemohlo zaskočit. Berner to dělala taky tak. Pak jsme se někam odstěhovali a my se snažili zapadnout zase od začátku. Takové dětství a dospívání z vás buď udělá vydědence a ztroskotance, anebo se necháte unášet proudem, budete poddajní a přizpůsobování se vám zalíbí, což ovšem máma neschvalovala, protože se k tomu sama nesnížila a představovala si pro sebe jinou budoucnost – ne nepodobnou té, kterou si vysnila, ještě než se seznámila s tátou. My, tedy sestra a já, jsme byli malí hráči v dramatu, které se podle mámy věčně odvíjelo.

V důsledku toho všeho jsem já velmi začal prožívat *školu*, protože byla v mém životě kromě našich a sestry jediným pevným bodem. Nikdy jsem si nepřál konec vyučování. Ve škole jsem trávil co nejvíc času, hloubal jsem v učebnicích, které nám dali, motal jsem se kolem učitelů, nasával jsem školní pachy, které se nikde nelišily a ničemu se nepodobaly. Znalosti a poznatky pro mě začaly mít velký význam a celkem bylo jedno, o co zrovna šlo. Máma toho věděla hodně a dokázala věci ocenit. Chtěl jsem v tom být jako ona, protože to známé jsem si mohl udržet, a platil bych pak za všestranného a nadějného, což byly vlastnosti pro mě důležité. Bylo mi jedno, že do žádného toho městečka nepatřím, protože jsem přece hlavně patřil do tamní školy. Šla mi angličtina, dějepis, přírodní vědy i matematika; v týchž předmětech excelovala i moje máma.

Vždycky když jsme se sbalili a odstěhovali, děsilo mě na tom přesunu jedině to, že se z nějakého důvodu nebudu moct vrátit do školy, nebo že přijdu o nějaké zásadní vědomosti,

kteřé by mi mohly zajistit budoucnost, vědomosti, jež jinde než ve škole nezískám. Anebo že odjedeme někam, kde pro mě nová škola prostě nebude vůbec žádná. (Jednou se mluvilo o Guamu.) Báł jsem se, že nakonec nebudu vědět nic, že se nebudu moct spolehnout na nic, čím bych se nějak odlišoval. Nepochybně jsem měl s mámou společnou tu životní nenaplněnost. Ale možná to bylo tak, že mladé životy našich kroužily v houstnoucí zmatenosti stále rychleji (nehodili se k sobě, zřejmě už po sobě ani tělesně netoužili jako krátce na začátku, postupně byli jeden druhému jen satelitem a nakonec už se nesnášeli, i když ne zcela vědomě), a tak jsme se sestrou neměli žádný záchytný bod, ačkoliv právě ten by rodiče měli svým dětem poskytnout. Jenže dávat rodičům za vinu vlastní životní trable, to vůbec nikam nevede.

3

Když byl táta počátkem jara propuštěn, všichni jsme zrovna prožívali probíhající prezidentskou kampaň. Naši se shodli na demokratech a Kennedym, který byl také záhy nominován. Mára prohlásila, že se tátovi Kennedy líbí prostě proto, že si myslí, že mu je podobný. Táta z duše nesnášel Eisenhowera, což souviselo s obětováním amerických bombardérů při kampani nazvané „zkrouhnout Frice!“, k němuž v den D došlo za frontou. Eisenhower se navíc projevil jako zrádce, když mlčel ohledně generála MacArthura, kterého táta choval ve velké vážnosti, a Ikeova žena ještě ke všemu „chlastala“.

Nesnášel i Nixona. Pro tátu to byl „suchar“, „vypadal jako Talián“ a taky „odmítal službu ve zbrani“, takže byl pokrytec. Dále neměl rád Spojené národy; podle něj bylo OSN moc drahé a navíc připustilo, aby komouši jako Castro (tomu říkal „mizernej herec“) mluvili do světových záležitostí. V obýváku měl zarámovanou fotografii Franklina Roosevelta – na zdi nad pianinem Kimball a metronomem z mahagonu a mosazi,

který nefungoval, ale vyfasovali jsme ho s domem. Velebil Roosevelta, že se nenechal zlomit dětskou obrnou, za sebevražednou pracovitost při záchraně země, za to, že alabamský buranov vytáhl elektrifikaci ze středověku a vydržel s paní Rooseveltovou, které táta říkal „první křížala“.

Táta byl ohledně alabamského původu hodně rozpolcený. Na jednu stranu sám sebe viděl coby „moderního člověka“, a ne nějakého „burana“, jak to označoval. Moderně nahlížel na spoustu věcí – například rasovou problematiku, protože s černochoy pracoval v letectvu. Martina Luthera Kinga považoval za zásadového člověka, Eisenhowerův zákon o občanských právech podle něj byl velmi potřeba. Domníval se, že s právy žen by se mělo pořádně zahýbat a že válka je tragédie a zkáza, jak si vyzkoušel na vlastní kůži.

Když ale máma pronesla něco pejorativního o Jihu – což dělala dost často –, hned se zachmuřil a tvrdil, že Lee a Jeff Davis byli osobnosti, i když je jejich věc zavedla na scestí. Z Jihu přece máme spoustu dobrého, říkal, rozhodně víc než jen čističku bavlny a vodní lyže. „Co kdybys jmenoval aspoň jednu z těch věcí,“ vyzývala ho máma, „a sebe pochopitelně vynech.“

Hned jak táta přestal oblékat modrou leteckou uniformu a docházet na základnu, tak si našel práci jako prodáváč nových aut značky Oldsmobile. Domníval se, že mu obchod půjde báječně, že se na to prostě hodí. Jeho vstřícná povaha – je přece veselý, příjemný, sebevědomý a velmi upovídaný – bude cizím lidem sympatická a on bude snadno zvládat to, co je pro jiné obtížné. Zákazníci mu budou důvěřovat, protože je z Jihu a jižané jsou přece pověstní tím, že si na rozdíl od zamlklých západáků uchovali selský rozum. Peníze se začnou hrnout, hned jak skončí model daného roku a velké slevy ohromně nakopnou poptávku. On sám coby předváděč dostal růžovošedý Oldsmobile Super-88 a parkoval s ním před naším domem na První Jihozápadní avenue; na tom

místě to byla opravdu vynikající reklama. Všechny nás vzal na vyjíždku do Fairfieldu, směrem k horám, a na východ na Lewistown a jižně směrem na Helenu. Těm výletům říkal „kontrola výkonu a orientace s instruktáží“, i když o tom kraji žádným směrem nevěděl skoro nic a vlastně velmi málo věděl i o autech; uměl je jen řídit a řídit moc rád. Říkal si, že pro leteckého důstojníka je hračka sehnat teplé místočko a litoval, že z letectva neodešel hned po válce. Kde teď už mohl být.

Táta tedy nebyl u letectva a měl práci a my si se sestrou mysleli, že náš život konečně získá nějaký pevný základ. V Great Falls už jsme bydleli čtyři roky. Máma se každý školní den svezla do městečka Fort Shaw, kde učila pátou třídu. O své práci nikdy nemluvila, ale zřejmě ji učení bavilo a někdy kolegyně a kolegy popisovala coby zapálené lidi (i když jinak ji v podstatě nezajímali a na návštěvu by je nechtěla pozvat o nic víc než lidi ze základny). Koncem léta jsem se těšil, že nastoupím na greatfallské gymnázium; už jsem měl zjištěno, že tam mají šachový kroužek a diskusní společnost, a taky bych se tam mohl učit latinsky, protože na sporty jsem byl moc malý a lehký a stejně mě sportování nezajímalo. Máma prohlásila, že v případě Berner i mě počítá s vysokou, ale budeme se tam muset udržet díky studijním výsledkům, protože peněz nazbyt nebude nikdy. I když, řekla, Berner už je téměř jako ona, a tak při přijímačkách zřejmě dojem neudělá a měla by se snad radši pokusit provdat za nějakého vysokoškolačka. V zastavárně na Centrální avenue našla několik vysokoškolských vlajek a připíchla nám je na zeď. Jiné děti už z takových věcí vyrostly. Moje trojice vzdělávacích ústavů byla Furmanova, Svatého kříže a Baylorova, sestra zase dostala přiděleny Rutgersovu, Lehighskou a Duquesneovu. Pochopitelně jsme o těch školách nic nevěděli, dokonce ani kde vlastně jsou; v hlavě jsem nicméně měl představu, jak to tam vypadá. Staré cihlové budovy, košaté stromy, které poskytují stín, řeka a zvonice.

Tou dobou už s Berner nebylo snadné vyjít. Už od základky jsme byli každý v jiné třídě, protože se považovalo za nezdravé, aby dvojčata byla neustále spolu. Stejně jsme si ale vždycky pomáhali s úkoly a výsledky jsme měli skvělé. V té době sestra skoro nevycházela ze svého pokoje, četla si filmové časopisy, které si koupila v dragstóru, a taky *Peytonův Hrádek* a *Dobrý den, smutku*, což propašovala domů a neřekla, odkud to má. Pozorovala rybičky v akváriu, poslouchala hudbu v rádiu a neměla žádné kamarádky. Já taky kamarády neměl. Nevadilo mi, že se Berner tak stáhla – měl jsem své vlastní zájmy a představy o budoucnosti. Byli jsme dvojvaječná dvojčata – ona o šest minut starší – a vůbec jsme si nebyli podobní. Berner byla vytáhlá, kostnatá nemotora a úplně všude pihovatá, byla levačka, zatímco já jsem pravák, na prstech měla bradavice, oči měla světle zelenošedé jako máma a já, uhry a k tomu nevýrazný obličej a měkkou bradu, která tedy nebyla pěkná ani trochu. Prostředkem tuhých hnědých vlasů jí vedla pěšinka; vlasy měla po tátovi, plné rty taky. Ochlupení skoro žádné – na nohou a předloktích – a prsa vyloženě zanedbatelná, což platilo i o mámě. Obvykle nosila kalhoty a přes ně ještě krátké šaty, takže vypadala širší. Ruce si někdy schovávala v bílých krajkových rukavičkách. Taky byla alergička a v kapse nosila tyčinkový inhalátor Vicks; stačilo se přiblížit k jejím dveřím a hned člověk ucítil mentol. Já ji vnímal jako křížence našich: vysoká byla po tátovi, ale podobala se mámě. Někdy jsem se přistihl, že Berner považuju za staršího kluka. Jindy jsem si přál, aby se mi trochu podobala, byla na mě tím pádem hodnější a měli bychom k sobě blíž. Já ale nikdy nechtěl vypadat jako ona.

Já byl naopak drobný a souměrný a hnědé vlasy jsem měl pěšinkou rozdělené na straně, pleť hladkou a pupínky skoro žádné, „hezky“ obličej jsem měl spíš po tátovi, ale jemné rysy po mámě. Což se mi líbilo a právě tak se mi líbilo, jak mě máma oblékala: nosil jsem khaki kalhoty, čisté vyžehlené

košile a šněrovací polobotky ze Searsova katalogu. Naši žertovali, že jsme s Berner drobotina pošťáka nebo mlékaře. I když podle mě spíš mysleli jen Berner. Pro Berner byl vlastní vzhled už několik měsíců citlivé téma a byla věčně v opozici – jako by se v jejím životě v poslední době přihodilo něco nepěkného. Ještě nedávno jsem si ji pamatoval jako obyčejnou, pihovatou, milou a spokojenou holčičku, která se krásně usmívala a legračními grimasami nás všechny dokázala rozesmát. Jenže teď se na život dívala hodně skepticky, velmi zdatně si všímala mých nedostatků a uštěpačně je komentovala. Hlavně se ale pořád vztekala. Dokonce se jí znelíbilo vlastní jméno, ačkoli mně se líbilo – díky němu byla přece sestra jedinečná.

Když už táta prodával oldsmobily asi měsíc, měl menší nehodu: jel tím svým předváděcím autem moc rychle a vrazil do auta před sebou. A ke všemu se to stalo na základně, kde už neměl co pohledávat. Pak začal prodávat značku Dodge a přijel domů v krásném hnědobílém Coronetu s pevnou střechou, v němž stačilo zmáčknout knoflík a už to jelo; elektricky se tam spouštěla okénka, mělo to sklápěcí sedadla, takové ty moderní ploutvičky a hodně efektní koncová světla. Dlouhá anténa připomínala bič. I tento vůz nám před domem parkoval tři týdny. Chodili jsme si s Berner do auta posedět, pouštěli jsme v něm rádio, táta nás vozil; spustili jsme všechna čtyři okénka a vítr svištěl vnitřkem. Táta několikrát zajel na podlounnickou silnici a nechal nás řídit, učil nás couvat a jak správně natočit kola, aby auto na ledě šlo do smyku. Bohužel dodge neprodal ani jednoho a došel k závěru, že ve městě typu Great Falls – tedy v drsném venkovském městě o pouhých padesáti tisících obyvatelích, kde je spousta šetrných Švédů a nedůvěřivých Němců a jen velmi malý podíl zámožných lidí, kteří by rádi utráceli za přepychová auta – se prostě minul povoláním. Takže toho nechal a začal v autobazaru

u základny prodávat a vyměňovat ojetiny. Letci vždycky měli hluboko do kapsy, věčně se rozváděli, měli na krku soudy a zase se ženili, odcházeli do vězení a potřebovali peníze. Pro letce byla auta něco jako alternativní měna: auta prostě kupovali a vyměňovali. A na zprostředkování těchto obchodů se dalo vydělat; být zprostředkovatelem tátu bavilo. Letci kromě toho rádi obchodovali s bývalým důstojníkem, který chápal jejich jedinečné problémy a na rozdíl od ostatních ve městě se na ně nedíval skrz prsty.

Nakonec dlouho nevydržel ani u téhle práce. Dvakrát třikrát nás ale s Berner do bazaru vzal a provedl nás tam. Nedalo se tam dělat nic jiného, než se v silném, žhavém větru a za pleskání praporků procházet mezi řadami aut a pod šňůrami světýlek a od kapot rozpálených montanským sluncem pozorovat provoz na základně. „Great Falls je město ojetin, nikoliv město nových aut,“ prohlásil táta, když s rukama v bok stál na schodech do dřevěné kancelářičky, kde obchodníci čekali na zákazníky. „Nový auto člověka přivede tak akorát do chudobince. Tisícovka je fuč ve chvíli, kdy vyjedeš z autosalonu.“ Zhruba v té době, koncem června, nám táta sdělil, že by rád zajel do Dixie, mrknout se, jak se vede těm, co tam zůstali. Máma mu řekla, že si tam tedy pojede sám a bez dětí, což ho naštvalo. Řekla mu, že se Alabamě nechce ani přiblížit a už Mississippi že jí úplně stačilo. Pro Židy je to tam ještě horší než pro barevné, protože ti tam aspoň patří. Z jejího hlediska byla Montana v pohodě; tam totiž nikdo ani netušil, co je nějaký Žid zač. Tím byla jejich diskuse u konce. Máma k židovství přistupovala v tom smyslu, že někdy je to břímě, a jindy ji odlišovalo způsobem, proti kterému nic nenamítala. Ale nikdy to nebylo dobré po všech stránkách. My s Berner o Židech neměli žádnou představu – akorát jsme věděli, že je Židovka máma, díky čemuž jsme byli podle prastarých pravidel Židi i my, a to bylo lepší než pocházet z Alabamy.

Máma říkala, že bychom se měli považovat za „nepraktikující“, případně „vykořeněné“. To znamenalo, že jsme slavili Vánoce, Díkůvzdání, Velikonoce a Čtvrtý červenec, ale do kostela jsme nechodili, což nevadilo, protože žádný židovský v Great Falls stejně neměli. Někdy to třeba nějaký význam mít bude, ale teď ještě ne.

Když se táta snažil prodávat ojetiny asi měsíc, dorazil jednoho dne v ojetém autě, které si koupil pro sebe – a střelil naši starou Mercury z dvaapadesátého. Byl to bíločervený Chevrolet Bel Air z pětapadesátého, koupil ho ve svém bazaru. „Skvělej obchod.“ Současně nám oznámil, že si zařídil novou práci: bude prodávat farmy a polnosti; přiznával sice, že o té problematice neví vůbec nic, ale přihlásil se do kurzu, který se bude konat v suterénu Ymky. Kolegové mu pomůžou. Jeho táta přece býval odhadce lesů a dřeva, takže nepochyboval, že má na procesy v „divočině“ ten správný nos, tedy určitě spíš než na dění ve městě. A kromě toho v listopadu vyhraje Kennedy a bude následovat konjunktura a lidi začnou kupovat především pozemky. Půda už se žádná další nedělá, prohlásil, ale tady jí podle všeho pořád ještě je až až. Pochopil, že na prodeji ojetin vydělávají všichni kromě samotného obchodníka. Nebylo mu jasné, proč se to právě on musí dozvědět jako poslední. Máma s ním naprosto souhlasila.

My jsme to tenkrát samozřejmě netušili, sestra a já, ale naši už si určitě uvědomovali, že se v té době jeden druhému odcizují – po odchodu z letectva, kdy si táta údajně ve světě hledal místo –, a bylo jim jasné, že se na sebe dívají úplně jinak, a možná jim taky začalo docházet, že rozdíl mezi nimi nemizí, ale naopak se zvětšují. Všechny ty přesuny ze základny na základnu, jeden za druhým, hektické a traumatizující stěhování a za pochodu k tomu vychovávat dvě děti, trvalo to spoustu let a oni mohli díky tomu přehlížet, čeho si měli všimnout hned na začátku a co zřejmě platí spíš na mámu než na něho: že to, co se původně jevilo jako zanedbatelné, se

jí, tedy přinejmenším jí, najednou ani trochu nezamlouvalo. Jeho optimismus, její odtažitost a skepse. Jeho jižanství a její přistěhovalecké židovství. Jeho nevzdělanost, její posedlost vzděláním a pocit nenaplněnosti. Když jim to došlo (tedy jí když to došlo) – připomínám, že to už byl táta z letectva propuštěn a pohyb vpřed se jevil jinak –, tak každý sám za sebe vnímal napětí a měl jakousi neblahou předtuchu, ale s tím druhým se o tyto pocity nijak nepodělil. (Je to zaznamenané v řadě máminých textů, mimo jiné i v jejích zápiscích). Kdyby všechno smělo pokračovat tak, jako se odvíjejí tisíce jiných životů – tedy to každodenní směřování k rozchodu –, tak by máma jednoduše Berner a mně zabalila věci, posadila nás v Great Falls do vlaku a odjeli bychom do Tacomy, odkud pocházela, nebo do New Yorku či Los Angeles. Kdyby k tomu došlo, tak měli oba naději na slušný život kdesi v širém světě. Táta se mohl vrátit k letectvu, protože ten odchod pro něho lehký nebyl. Mohl se znovu oženit. Jakmile bychom Berner a já byli na vysoké, mohla máma zase studovat. Mohla psát básně a nechat se vést dávnými touhami. Osud by k nim byl laskavější.

Ale kdyby tento příběh vyprávěli oni, tak by to samozřejmě bylo jinak: byli by hlavními postavami nadcházejících událostí a já se sestrou bychom to jen sledovali – což je jedna z rolí, kterou děti vůči rodičům plní. Svět obvykle neuvažuje, že by bankovní lupiči měli děti, i když ne jeden je jistě má. Jenže dětskou verzi příběhu – což příběh můj a mé sestry nepochybně je – bychom měli vzít v úvahu a posuzovat ji vyváženě. O několik let později jsem si na univerzitě přečetl, co napsal slavný kritik Ruskin, totiž že celek sestává z nerovnocenných částí. Což znamená, že autor musí rozhodnout, co se rovná čemu, na čem záleží víc a co lze naopak – jak se život řítí dopředu – odložit stranou.

Skoro všechno, co vím o následujících událostech – tedy od poloviny léta 1960 dál –, pochází z různých nespolehlivých zdrojů: z četby *Great Falls Tribune*, kde o našich psali, jako by provedli něco úžasného a šprýmovného. Další informace mám z máminých zápisků z věznice okresu Golden Valley v Severní Dakotě, kde čekala na soud. Později psala i ve Státním nápravném zařízení v Bismarcku v Severní Dakotě. Něco jsem taky v té době zaslechl od různých lidí. A některé jednotlivosti samozřejmě znám, protože jsme s nimi žili v jednom domě a pozorovali je – jako to děti dělávají –, když se obvyčejně, poklidně a dobré měnilo ve zlé, horší a pak zdaleka nejhorší (i když nikdo nebyl zabítý, to až později).

Skoro celou dobu, co táta sloužil na základně v Great Falls – čtyři roky –, byl zapojený (i když my to netušíli) do kšeftování s kradeným hovězím, které šlo do důstojnického klubu; měl z toho peníze a dvakrát týdně jsme si doma dávali čerstvé bifteky. Ten systém na základně skvěle fungoval – proviantáci si ho předávali, jak jeden po druhém přicházeli a zase odcházeli. Spočíval v ilegálních obchodech s Indiány kmene Krí, kteří žili v rezervaci jižně od montanského Havru a byli odborníky na krádeže herefordských krav ze stád tamních rančérů; krávy zabíjeli přímo na pastvině a během téže noci dopravili hovězí půlky na základnu. Správce důstojnického klubu uklidil maso do ledničky a pak ho jedli majorové, plukovníci, velitel základny a jejich manželky, a nikdo netušil, odkud to maso pochází, a bylo jim to jedno, tedy dokud někoho nechtyli a dokud jim hovězí chutnalo, což tedy chutnalo.

Pochopitelně nešlo o kdovíjaké sumy, čímž lze vysvětlit, proč to hladce fungovalo tolik let, a všichni si mysleli, že to tak půjde napořád. Jenže na základně došlo k jakému-si zádrheli a část tohoto systému – konkrétně fakturování

v proviantním oddělení – trapně praskla, několik lidí od letectva bylo potrestáno a táta přišel o hodnost kapitána (na kterou byl velmi hrdý) a zase už z něho byl nadporučík. Možná byl jedním z těch, kteří tu zlodějnu vyrazili, ale oficiálně to nikdy nezaznělo. Celá ta epizoda – o které se u nás doma nikdy nemluvalo a já s Berner jsme nic netušili – téměř jistě přispěla k jeho rozhodnutí od letectva odejít. Možná ho k odchodu donutili, i když dostal děkovný diplom, který si zarámoval a pověsil v obýváku nad pianino hned vedle fotky F. D. Roosevelta. Ten diplom tam visel, když naše zatkli a my se sestrou pak byli doma sami a nikdo se o nás nestaral. V té době jsem před ním několikrát postál, přečetl si text („s poctou propuštěn z Letectva Spojených států... potvrzujeme, že sloužil čestně a věrně...“) a napadlo mě, že to není pravda. Při odchodu jsem si ten diplom hodlal vzít s sebou. Pak jsem na to ale zapomněl a diplom zůstal viset v našem opuštěném domě, aby byl k smíchu někomu jinému, kdo ho nakonec vyhodil.

Táta potom – a je to v máminých záznamech (nazvala to „Zápisky o zločinu spáchaném slabochem“; možná to chtěla jednou vydat jako knihu) – táta během neúspěšných pokusů prodávat oldsmobily, pak dodge a nakonec ojeté vozy a motocykly letcům zase kontaktoval ty Indiány jižně od Havru a pokusil se rozjet obchod s hovězími půlkami. Byl přesvědčený, že Indiáni při svém podnikání přišli o významné odbytiště. A že kdyby našel novou osobu či firmu, kam by se dalo maso dodávat, tak by se to mohlo rozjet nanovo a dokonce fungovat ještě lépe, protože už by v tom nefigurovalo letectvo a on by se nemusel s nikým dělit o zisky. A zase: bylo to příšerné a zbrklé rozhodnutí, a nemít zásadní vliv na náš další život, tak i komické; náš táta a drobná a přísná židovská máma ve skromném pronajatém domku v Great Falls, nešťastní Indiáni a ukradené krávy, za hluboké noci zmasakrované ve starém vlečňáku. Selský rozum by měl napovědět, že nic

z toho by se nikdy nemělo stát. Jenže selského rozumu se nikomu nedostávalo.

Když tátovi při pochytování dovedností v oboru farmářských realit došlo, že naši rodinu neuživí – a to ani při započítání penze z letectva, která obnášela dvě stě osmdesát dolarů, a mámina učitelského platu z Fort Shaw –, rozhodl se, že musí najít nového odběratele kradeného hovězího, tedy někoho, komu by dělal prostředníka. V Great Falls se moc příležitostí nenabízelo, to mu bylo jasné. Kolumbova nemocnice. Hotel Duha, kde nikoho neznal. Věděl o jedné dvou bíftekárnách, jenže ty podniky byly v hledáčku policie, protože se tam provozoval hazard. Takže si vyhlédl železniční společnost Great Northern, jejíž rychlík Západní hvězda městem projížděl na trase do Seattlu a za dva dny se vracel do Chicaga; do jejich jídelních vozů bylo neustále potřeba dodávat prvotřídní potraviny. Táta si řekl, že dodavatelem vynikajícího hovězího by se mohl stát právě on, a to ve spolupráci s těmi Indiány od Havru. Věděl o letci, který prodával jednomu černochovi, zaměstnanci železnice a vrchnímu v jídelním voze, kachny, divoké husy a zvěřinu (to vše načerno). Táta za tím černochem zajel domů do Black Eaglu, a navrhl, že by mu prodával hovězí od Indiánů, jež označil za své společníky.

Ten černoch – jmenoval se Spencer Digby – zareagoval kladně. Celé roky jel v podobných kšeftech, takže se nebál. Vypadalo to, že dráhy se od letectva kdovíjak neliší. Pamatuju se, že táta jednoho odpoledne přišel domů ve vynikající náladě. Sdělil mámě, že „s lidmi od dráhy“ uzavřel „volné obchodní partnerství“, díky čemuž si doplníme příjmy v době, kdy se on bude učit obchodovat s těmi farmami a ranči. Napořád to životy a štěstí všem úplně nepromění, ale rozhodně teď všechno bude na pevnějších základech než od jeho odchodu ze základny.

Nevzpomínám si, co na to máma tátovi řekla. V těch jejích zápiscích stálo, že uvažovala o tom, že by od něj odešla: na

čas chtěla vzít sestru i mě do státu Washington. Psala, že když jí načrtl, jak bude prodej kradeného hovězího společnosti Great Northern fungovat (a podle všeho mu to vůbec nebylo trapné), tak ona byla ostře proti, protože na ni padl „hrozný tlak“, a rovnou se rozhodla – protože se všechno zřejmě řítilo úplně špatným směrem –, že by s námi měla odjet opravdu brzy. Jenže to neudělala.

Samozřejmě netuším, co si myslela doopravdy. Naše máma – mladá (bylo jí čtyřiatřicet), vzdělaná žena s vypěstovaným hodnotovým žebříčkem – rozhodně nechtěla mít vůbec nic společného s nějakými podvodníčky. Je možné, že o těch předchozích kšeftech v letectvu vůbec nevěděla, protože táta každé ráno odcházel jako do jakékoliv jiné práce, akorát že v modré uniformě. Možná mámě vůbec neřekl, co se tam děje, protože by zřejmě byla proti už tenkrát a on by si uvědomil, že jí manželství s příslušníkem letectva vadí pořád víc.

Tehdy si možná myslela, že se ocitla na samém konci toho konkrétního života a že se leccos otočí k lepšímu, jakmile Berner a já budeme dost velcí a konečně bude připadat v úvahu rozvod. Klidně od táty taky mohla odejít hned, jak jí o tom projektu s Great Northern řekl. Jenže ani to neudělala. Takže všechno, co se mohlo stát, kdyby se s Bevem na tom vánočním večírku neseznámila – napsala by a vydala básně, nabízela by se jí učitelská místa na malých univerzitách, provdala by se za mladého profesora, měla by jiné děti než Berner a mě –, to *všechno*, co se mohlo stát v jiném jejím životě, se prostě nestalo. Místo toho žila v Great Falls, ve městě, o kterém do té doby neslyšela (a které se snadno splete se Sioux Falls, Sioux City, Cedar Falls), obývala s námi jeden svět, kde si připadala izolovaná, protože nechtěla splynout s prostředím a nedělala nic jiného, než že frustrovaně hloubala o budoucnosti. A táta se celou tu dobu vyskytoval v úplně jiném světě, kde vládlo to jeho pohodové pletichaření, optimismus ohledně budoucnosti, jeho osobní šarm. Zdálo se, že jde o tentýž

svět, protože se o něj dělili a navíc měli nás. Ale stejný svět to nebyl. Taky je možné, že máma tátu prostě milovala, protože na jeho straně o tom nebylo nejmenších pochyb. A při jejím obvyklém pesimismu a s ohledem na její případnou lásku a naši existenci sotva mohla zvládnout hrozný šok, jímž by byl odchod od táty a to, že už by s námi napořád zůstala sama. Takové věci se na světě stávají.

5

Nějakou dobu tátovy kšefty s Indiány a Great Northern zřejmě šly hladce. Máma sice v těch svých zápiscích tvrdí, že v té době, tedy v polovině července, začala pocítovat „úplně hmatatelnou nudu“ a poprvé po letech si telefonovala s rodiči, když byl táta pryč, protože se učil prodávat ranče a dohlížel na dodávky kradeného hovězího. Prarodiče vždycy zcela zůstávali mimo náš rodinný život. My se sestrou jsme je dokonce v životě neviděli, a bylo nám jasné, že to je opravdu zvláštní, protože jsme znali spolužáky, kteří se s prarodiči vídali neustále, jezdili s nimi na výlety, k narozeninám od nich dostávali pohledy, dárky a peníze. Naši tacomští prarodiče nesouhlasili s tím, že si jejich intelektuálská dcera se slušným diplomem bere usměvavého frajířka z Alabamy, bývalého letce, který v jejich izolovaných imigrantských kruzích v Tacomě způsobil nemalý rozruch. Urazili tátu tím, že si ten svůj nesouhlas nenechali pro sebe. Táty se dotklo, že ho podceňovali, a tak se nikdy nijak neangažoval v naší návštěvě u nich či jejich u nás, i když pochybuju, že by kontakty výslovně zakázal; oni by se ovšem stejně do městeček, kde jsme zrovna bydleli, nikdy nevypravili. Nejeli by do Texasu ani Mississippi. Nejeli by do Daytonu v Ohio. Představovali si prostě, že by naše máma měla „dělat kariéru“, měla by bydlet ve městě na úrovni a provdat se za nějakého manažera nebo lékaře. Berner ovšem od mámy věděla, že by to nikdy

neudělala, protože vždycky stála (vědoma si vlastní výlučnosti) o dobrodružnější život. Její pesimističtí a zakřiknutí rodiče ovšem byli hodně nepružní, i když v Americe žili už od roku 1919. A nepovažovali za nevhodné dceru a její rodinu úplně zavrhnout a všechny nás nechat zmizet někde ve vnitrozemí. „Stejně by bylo fajn, kdybyste se s dědou a babičkou viděli, než umřou,“ řekla nám máma několikrát. Měla v rámečku černobílou fotografii od Niagarských vodopádů: tři obrýlené postavičky, jedna jako druhá, oblečené do gumových pršiplášťů; tvářili se zdeptaně a zmateně. Stáli na lávce k lodi (dnes vím, že se jmenovala *Mlžná panna*, protože už jsem s ní taky jel), která lidi vozila přímo pod burácející vodní spousty. Tehdy, v roce 1938, její rodiče cestou po Americe slavili dvacáté výročí svatby. Mámě bylo dvanáct. Jmenovali se Wojtek a Renata, v Americe se přejmenovali na Vince a Renny. Dokonce ani nebyli Kamperovi – rodinné jméno bylo Kampycznski. Neva Kampycznski mámě sedělo lépe než Kamperová, natož Parsonsová, což se k ní tedy nehodilo vůbec.

„Je to opravdu pořádný vodopád, děti,“ sdělovala nám nad zpřelámanou fotografií, kterou vyndala ze své skříňky. „Jednou ho uvidíte na vlastní oči. Tyhle naše zdejší vodopády jsou vedle tamtěch fakt k smíchu. Rozhodně to nejsou žádné velké vodopády, ledaže jiné neznáte, jako ti zdejší burani.“

Předpokládám, že se máma o své nespokojenosti před rodiči zmínila, možná s nimi mluvila o odchodu od táty a o tom, že s Berner a se mnou přijede do Tacomy. Já do té doby netušil, že Seattle a Tacoma jsou od sebe jen kousek. Z týdeních školních novin jsem věděl o Vesmírné jehle a že už ji tou dobou stavějí. Chtěl jsem ji vidět. Z Great Falls v Montaně se Světová výstava jevila jako něco naprosto oslnivého. Netuším, jestli měli prarodiče pro máminy stesky pochopení a jestli bychom u nich doma byli vítáni. Odešla bez jejich požehnání už před patnácti lety. Byli to starší lidé – upjatí,

konzervativní intelektuálové, kteří si v krušných časech vylepšili život a chtěli, aby byl svět předvídatelný. Mohli tedy být přístupnější. Ale jak už jsem řekl: stejně nevěřím, že by pro mámu byl odchod něco jednoduchého – i když sem vůbec nezapadala. V tomto možná byla konzervativnější a méně nekonvenční, než bych si myslel. Ani netušila, jak moc se podobá svým rodičům.

V té době jsem se hrozně těšil, až začne střední škola v Great Falls; přál jsem si, aby začala mnohem dřív, protože bych mív čas trávit doma. Zjistil jsem, že přes léto se šachisti jednou týdně scházejí v zaprášené, nevětrané místnosti v jižní věži školy. Jezdil jsem tam na kole přes starý klenutý most nad řekou – až na Druhou Jižní – a díval se, jak spolu starší kluci hrají a vedou při tom záhadné šachistické řeči o osobní strategii a obětování převahy, a vzduchem létala jména slavných šachistů, která jsem ještě neznal – Gligorić, Ray Lopez a dokonce Bobby Fischer, který už tehdy byl velmistr a členové šachového kroužku ho velmi obdivovali. (Vědělo se, že je Žid, na což jsem byl iracionálně a potají hrdý.) Vůbec jsem nevěděl, jak se šachy hrají. Ale líbila se mi úhledná šachovnice a starožitný vzhled figurek, na omak byly moc příjemné. Bylo mi jasné, že při hře je třeba uplatňovat logiku a že hráč musí mít schopnost předvídat hodně tahů dopředu a taky se neobejde bez výborné paměti – tedy aspoň to ti kluci tvrdili. Šachistům má přítomnost nevadila, byli sice namyšlení, ale chovali se přátelsky, dozvěděl jsem se od nich o knihách, které bych si měl přečíst a taky že bych si měl předplatit měsíčník *Velmistr*, pokud to tedy myslím vážně. Členů kroužku bylo jen pět. Žádné holky tam nechodily. Byli to synové právníků a doktorů z nemocnice a velmi sebevědomě probírali všemožná témata, o kterých jsem nic netušil, ale hrozně mě to všechno zajímalo. Incident se špionážním letadlem, Francis Gary Powers, „vítr změny“, revoluce na Kubě, otázka Kennedyho

katolictví, Patrice Lumumba, jestli si popravený vrah Caryl Chessman místo poslední večeře radši zahrál šachy a jestli baseballisti na dresech mají či nemají mít jména – z toho všeho jsem pochopil, že o dění ve světě vím velmi málo, i když bych to vědět potřeboval.

Máma ve mně šachistu podporovala. Řekla mi, že její otec hrával šachy s jinými přistěhovalci v tacomském parku, někdy dokonce simultánky. Domnívala se, že mi šachy vybrousí důvtip a že se pak lépe srovnám se složitým světem a chaosu se nebudu bát, protože je prostě ve všem. Ze svého kapesného, které obnášelo dolar týdně, jsem uškrtnul na nákup plastových figurek firmy Staunton a srolovanou vinylovou šachovnici; měli to v hobby centru na Centrální. Od té doby jsem měl šachovnici nachystanou na skříňce. Taky jsem na doporučení členů kroužku zakoupil ilustrovanou knihu, abych se naučil pravidla. Tu jsem si dal k tajemným vědeckým příběhům Ricka Branta a knihám kulturisty Charlese Atlase, což byla moje četba, která v domě zůstala po předchozích obyvatelích. Obzvlášť se mi líbilo, že každá figurka byla jiná a poněkud záhadná: všechny měly jakési komplikované úkoly, které vyžadovaly, aby se pohybovaly daným způsobem a takto vyrážely plnit konkrétní strategické cíle. Podle té mé knihy šachy vlastně představují skutečné válčení v době, kdy tuto hru v Indii vymysleli.

Máma šachy nehrála. Preferovala binokl – o kterém tvrdila, že to je hra židovská –, i když ho neměla s kým hrát. Táta šachy nesnášel, protože, jak říkal, Lenin byl šachista. Hrál radši dámu; podle něj to byla hra přirozenější a vyžadovala rafinovanost a lstivost. Načež se mu máma vysmála a prohlásila, že se ta rafinovanost uplatní nanejvýš v Alabamě, kde nejsou přímočarého uvažování schopni. Když jsem si šachy pořídil, ukázal jsem mámě všechny tahy. Pokusila se pár figurek získat, ale brzy ji to přestalo bavit a řekla, že jí to její otec svou náročností znechutil. Z té své knihy jsem

pochoopil, že všichni šachisti trénují tak, že hrají sami se sebou a celé hodiny studují, jak na sebe vyžrát, takže při opravdovém utkání proti soupeři na turnaji se ta hra odehrává jen v hlavě. To mě zaujalo, i když jsem nechápal, jak to udělat, a prováděl jsem unáhlené tahy, vlastně jen tak mechanicky, tahy, nad nimiž by si členové šachového kroužku ťukali na čelo. Několikrát jsem se pokusil Berner přimět, aby si sedla na druhou stranu šachovnice, tedy na mou postel, a já bych prováděl tahy vyčtené z knihy *Žáklady šachu* a hned jí napovídal, jaké protitahy má udělat ona. Uvolila se dvakrát, a záhy to přestalo bavit i ji a odešla hned po začátku partie. Vždycky, když jsem ji štvál, mě zpražila pohledem a mlčela a teprve po chvíli si odfrkla tak, abych to určitě slyšel. „I kdyby ti to snad někdy šlo, není to úplně fuk?“ To řekla už na odchodu. Já si samozřejmě myslel, že o to vůbec nejde. Přece nemusí úplně všechno přinášet nějaké praktické výsledky. Něco děláme jen proto, že nás to těší, ale tak ona tehdy neuvažovala.

Je jasné, že Berner byla můj jediný opravdický kamarád. Na rozdíl od mnohých sourozenců jsme spolu nikdy nesoupeřili, nehádali se ani se spolu nervali: byli jsme přece dvojčata a mnohdy jsme zřejmě věděli, na co ten druhý myslí a na čem mu záleží; proto jsme se celkem snadno dokázali shodnout. Zároveň jsem chápali, že s rodiči žijeme úplně jinak než jiné děti – spolužáci, o nichž jsme měli představu, že jsou normální a mají kamarády a jejich rodina normálně funguje jako celek. (Pochopitelně to byla představa mylná.) Taky jsme byli zajedno v tom, že náš život je „situace“ a nejhorší na něm je čekání. V určité chvíli se všechno mělo proměnit, takže to prostě chtělo mít trpělivost a vytlouct z toho, co se dalo.

Už jsem se zmínil, že Berner byla poslední dobou jaksi vznětlivější, s nikým se moc nebavila a byla jedovatá dokonce i na mě. V jejím tuctovém pihovatém obličejí jsem spatřoval máminy vážné rysy: kulatý nos, pod huňatým obočím velké

oči bez zřítelnic, uhrovitá pleť s velkými póry a tmavé vlasy, husté a pružné, které jí nad čelem začínaly hodně nízko. Nesmála se ani o trochu častěji než máma a jednou jsem zaslechl, jak jí máma říká: „Přece jednou nechceš být vyčouhlá, zakaboněná holka.“ Podle mě ovšem Berner bylo úplně jedno, jaká holka z ní bude. Řekl bych, že žila výhradně v daném okamžiku a představy ohledně toho, co s ní bude dál, rozhodně nevytěsnily pocit, že se jí vůbec nezamlouvá, jak se věci mají teď. Měla větší sílu než já a někdy mě svými tlapami popadla za zápěstí a kroutila mi kůži, až mi udělala „ohníček“; přitom do mě hučela, že je starší, a tak ji musím poslouchat, přičemž já už tak dělal skoro jen to, co mi řekla. Byl jsem úplně jiný než ona: pořád jsem si představoval, co se stane dál – na gymnáziu i vysoké, představoval jsem si vítězné šachové partie. Asi se to nepotvrdilo pokaždé, ale Berner při té své skepsi možná uvažovala realističtěji než já se svým přístupem. Vzhledem k tomu, jak nakonec dopadla, by pro ni bývalo lepší, kdyby zůstala v Great Falls, provdala se za nějakého dobrosrdečného farmáře a měla spoustu dětí, které by naučila všechno možné; to by ji těšilo, takže by se její mladý obličej nemusel tvářit tak kysele, což ostatně byla jen obrana vlastní nevinnosti. Berner a máma spolu měly takové tiché spojenectví, do kterého mě nepouštěly. Kvůli Berner jsem s tím byl smířený a byl jsem rád, že to tak je. Říkal jsem si, že to Berner potřebuje víc než já, protože sám sebe jsem tehdy považoval za přizpůsobenějšího. Já jsem údajně zase měl blíž k tátovi, jak se u kluků předpokládalo, a to i v naší rodině. Jenže mít blízko k tátovi nebylo dost dobře možné, protože on skoro nikdy nebyl doma: napřed býval na základně, a když to skončilo, pustil se do světa a na střídačku prodával a zase neprodával auta, pak se učil prodávat farmy a ranče a nakonec zprostředkovával prodej kradeného hovězího, které indiánští zloději dodávali na nádraží Great Northern. To ho nakonec zničilo. A v důsledku nás všechny.

Vlastně jsme k sobě nikdy blízko neměli, ale já ho měl rád, jako kdyby to tak bylo.

Zpětně viděno by se na naši rodinku zřejmě dalo nahlížet v tom smyslu, že jsme to měli spočítané, že jsme jen čekali, až se nám napěnění vlny převalí přes hlavu, že jsme prostě byli předurčení ke zkáze a nezdaru. Já nás ale takto úplně popisovat nemůžu a nedokážu tu dobu charakterizovat jako zlou či nešťastnou, i když k normálu měly věci hodně daleko. Vidím tátu na malém trávníku našeho pronajatého domku barvy světlé hořčice, domku s bílými okenicemi; a moje drobná máma sedí na schodech na verandu, pažemi si objímá kolena, na sobě má volné plátěné šortky, a táta zase elegantní hnědé kalhoty a košili až nebesky modrou, k tomu pásek z hadí kůže se žlutým kamenem a nové boty, černé, kovbojské, které si koupil po propuštění z letectva. Je urostlý, usmívá se, působí sebevědomě (i když má jistá tajemství). Máma má husté, neposlušné vlasy ledabyly stažené šátkem. Dívá se, jak táta vedle domu neobratně instaluje síť na badminton. Chevrolet z pětapadesátého stojí u chodníku ve stínu štíhlých jilmů, nad ním hebké montanské nebe. Máma za brýlemi přísně mžourá, vraští nos. Já a sestra pomáháme rozmotat síť: to pro nás se badminton chystá. Máma se najednou po tátových slovech usměje a zdvihne bradu. Táta totiž řekl „Já mám, Nevy, smůlu na složité věci“ nebo „Tohle nám teda moc nejde“, případně „Jsem expert na shazování bomb, ale síť nenatáhnu“. „Je nám to jasný,“ konstatuje máma. Pak se oba smějí. Táta měl smysl pro humor, máma taky, i když – jak už jsem se zmínil – měla jen málokdy nutkání se mu oddat. Tato situace byla pro ně a pro nás všechny tehdy typická. Toho léta táta docházel do té či oné práce. Já se pustil do knihy o šachu a taky jsem četl o včelařství, což jsem na střední škole chtěl mít coby druhý projekt, protože jsem předpokládal, že nikdo jiný o včelařství nic vědět nebude; myslel jsem si, že takový koníček se

spíš bude pěstovat na venkovských školách se zemědělským zaměřením, případně v těch hodně exkluzivních. Máma začala číst evropské romány (Stendhala a Flauberta); v Great Falls byla malá katolická univerzita, a tak tam začala jednou týdně v rámci letní školy docházet. Sestra si zničehonic – i když byla náládová a ke světu hodně kritická – našla přítele; potkala ho na ulici, když se vracela z dragstóru Rexall (tátu to naštválo, ale záhy na to zapomněl). Naši nepili alkohol, nehádali se, a pokud jsem měl přehled, tak si ani nezahýbali. Máma možná pociťovala tu „hmatatelnou nudu“ a stále více se zabývala myšlenkou na odchod, jenže u ní vždycky spíš převážila myšlenka, že přece jen zůstane. Pamatuju se, že někdy v té době mi přečetla báseň skvělého irského básníka Yeatse, kde se říkalo: „celistvé a o samotě může být jen održené“. Jako učitel jsem pak ten citát při hodinách mnohokrát použil. Podle mě máma o světě uvažovala právě takto: že je sice nedokonalý, ale i tak přijatelný. Změnit život by znamenalo se mu zpronevěřit, a sobě samé taky; navíc by celková zkáza byla až moc velká. To bylo stanovisko, které zdělila coby dcera imigrantů. Z časového odstupu se sice naši mohou jevit ve velmi špatném světle – skoro jako by v nich účinkovala nějaká hrozná síla, iracionální a zhoubná –, ale spíš platí, že při pohledu z vesmíru, dejme tomu ze Sputniku, už bychom tak iracionálně a kataklyzmicky nepůsobili a rozhodně bychom se sami na sebe nikdy takto nedívali. Snad bude nejlepší na náš život a aktivity, které vedly k jeho konci, nahlížet jako na dvě strany mince, jež je nutno vést v patrnosti zároveň, protože jinak se pořádně pochopit nedají: stranu normální a stranu katastrofickou. A obě k sobě mají velice blízko. Při jakémkoliv jiném nahlížení našeho života hrozí, že podceníme zásadní, racionální a naprosto všední stránku našeho žití, tedy tu část, kde pro vnějšího pozorovatele všechno zapadá do sebe a bez níž by toto vyprávění ani nedávalo smysl.

Tátův nový projekt, tedy prodej kradeného hovězího železnici, sice přinejmenším zpočátku probíhal podle plánu, ale z článku, který později vyšel v *Tribune*, bylo zřejmé, že se jednalo o daleko komplikovanější záležitost než to, do čeho byl zapojený už na základně. Tam Indiáni maso dopravovali přes hlavní bránu: strážní byli dopředu upozorněni, že je mají pustit. Indiáni objeli důstojnický klub zezadu, vyložili maso, dostali zapláceno – možná je vyplatil táta – a hned na místě dolary shráblí. Táta a manažer důstojnického klubu, jistý kapitán Henley, si nechali dohodnutou část peněz určených pro Indiány a taky si domů vybrali nejkřehčí části svíčkové, aby si pochutnali jejich rodinní příslušníci. Spokojení byli všichni.

S transakcemi Great Northern Railway to ale muselo být jinak, protože se ukázalo, že se černocho Spencer Digby Indiánů bojí a nevěří jim a navíc přistupuje hodně ledabyle ke své práci, tedy ke skvěle placenému místu a vysokému postavení v jídelních vozech železniční společnosti. Tento Digby nechal Indiány se skříňovou dodávkou (měli na ní logo kobercárny v Havru) zajet k nakládací rampě nádraží Great Northern a kontraband od nich převzal. Odmítal ovšem Indiánům zaplatit hned na místě – i to souviselo s jeho obavami a nedůvěrou a taky s nutností zkontrolovat kvalitu masa. Obojí Indiány urazilo; ti navíc neradi obchodovali s černochem. Muselo se to tudíž dohodnout tak, že na nádraží pro peníze k Digbymu chodil táta, ale až druhý den, kdy Digby už měl peníze a taky jistotu, že maso je natolik kvalitní, aby se mohlo podávat v jídelních vozech. Digby obě transakce, tedy příjem masa a vyplacení peněz, chtěl mít oddělené, jako kdyby ty peníze vlastně za maso ani nebyly (kdyby ho načapali), čímž zároveň vznikal dojem, že skutečným dodavatelem je táta a Indiáni pro něj jen pracují. Na podobných kšeftech

je vždycky cosi iracionálního, což lze vysvětlit tím, že jejich aktéry prostě jsou lidé.

Vzhledem k takovému posunu oproti tomu, jak to probíhalo na základně, se táta ocitl v ošemetné situaci. Jemu se role prostředníka líbila, protože si připadal jako kompetentní osoba a opravdu tak vypadal, a nic problematického v tom nespatořoval (až do chvíle, kdy bylo pozdě). Nové aranžmá ovšem znamenalo, že Indiáni den či víc už maso neměli – přestože při porážení krav a krádeže masa dost riskovali a pak jeli do Great Falls a předali ho skoro veřejně; riskantní pro ně byla už jen jízda městem s nákladákem plným hovězího, které jim nepatřilo, a to právě v době, kdy by greatfallská policie moc ráda zatkla každého Indiána i bezdůvodně; policajti navíc pozorně sledovali i černochoy, protože ti v té době začali zlobit na Jihu. Indiáni tedy riskovali značně, ale peníze (sto dolarů za hovězí půlku, hovězí tehdy bylo levné), které si zasloužili, na ruku nedostali. A ještě nebezpečnější z jejich pohledu bylo to, že byli nápadní, když museli ve městě vyčkávat, aby je táta vyplatil, a navíc mu moc nevěřili. Předtím jejich důvěra patřila letectvu, protože jeden z nich kdysi létal, a Indiáni taky tradičně věřili vládě, že se o ně postará, protože tak tomu bylo od nepaměti. V tom se od táty v podstatě nelišili.

Nebezpečí nového systému – toho, který táta zavedl v domnění, že bude vyhovovat všem – spočívalo v tom, že ho postavil mezi dvě kriminální strany, které si navzájem nedůvěrovaly a neměly se v lásce. Táta si ale řekl, že on jim důvěřovat může, když už je tedy nebude mít přímo rád. Ještě horší bylo, že při každé dodávce hovězího okamžitě dlužil peníze Indiánům, kterým by nikdo nikdy dlužit nechtěl – a nechtěl by taky, aby Indiáni dlužili jemu –, protože mají násilnické sklony a nejsou s nimi tudíž žerty. Dva z nich, napsali později v *Tribune*, byli vrazi a třetí někoho unesl. Všichni tři strávili ve vězení Deer Lodge přes půlku života. Po letech je jasné,

že ten projekt byl naprosto absurdní a nikdy k němu nemělo dojít. Jenže k němu došlo a není to o nic absurdnější než přepadení banky.

Jednoho rána v polovině července táta vstal a všem nám sdělil, že hodlá jet do Box Elderu v Montaně, což je po silnici na sever směrem na Havre, a kouknout se tam na nádherné pastviny, které snad jeho nová firma s velkým ziskem prodá. Chtěl, abychom se sestrou jeli taky, protože, jak tvrdil, jsme celý život typické děti ze základny, které ani netuší, kde žijí, a skoro se nedostanou ven. Ať tak či onak, mámě se bude hodit klidné dopoledne.

Po silnici 87 jsme jeli bíločerveným bel airem na sever k Havru, vzdálenému sto šedesát kilometrů, mířili jsme mezi rozpálená pole se zrající pšenicí. Pohoří Highwood ležící východně od Great Falls jsme měli v dálce po pravé ruce, namodralé hory byly v oparu záhadnější, než jak se jevily z města, protože zde scházelo jakékoli měřítko. Po hodině jsme minuli Fort Benton, kde silnice vedla nad řekou Missouri – na tutéž lesklou řeku jsme viděli školními okny. Tady byla menší a klidnější a tekla na východ podél křídových a žulových skal, mířila (jak už jsem věděl) k soutoku s řekami Yellowstone, White, Vermillion a Platte a nakonec i s Mississippi na hranicích s Illinois. Silnice sjela k řece, pokračovala údolím a pak zase vystoupala na rovinu s dalšími poli. Vepředu se objevily jiné namodralé hory; toto pohoří bylo delší a nižší než Highwood, ale právě tak zalesněné, cizí a v oparu nezřetelné. Táta nám důležitě sdělil, že se ty hory jmenují Bear's Paws. Jsou v indiánské rezervaci Rocky Boy, což znamenalo, že tam Indiáni sice žijí, ale nic jim tam přímo nepatří, protože to ani není nutné, když vláda všechno dotuje. Mimoto stejně vlastnit půdu nemůžou. Táta už tu před časem nějaké obchodní záležitosti vyřizoval, jak tvrdil, a teď tudíž můžeme bez problémů a povolení na jejich území vjet.

Pokračovali jsme silničkou mezi pšeničnými poli a projeli zaprášeným městečkem, kde měli obilní silo; hned pak následovala další osada, která se jmenovala Box Elder, stejně jako javory, co v naší ulici poskytují stín. Byla tam krátká hlavní ulice vedoucí přes železniční trať a na ní banka, pošta, obchod, dvě hospody a benzinka – docela mě překvapilo, že je v úplné pustině takové městečko. Ze silnice jsme zahnuli na východ na prašnou a šterkovou cestu, která si to namířila přímo k horám; tam byl ten ranč, který tátova nová firma chtěla prodat. Před námi nebylo nic než zvlněné podhůří a moře pšenice. Nikde vůbec žádné domy, stromy, lidi. Zralá pšenice sahala až k cestě, žlutá a hustá, vlnila se v horkém suchém větru, který nám okénky vháněl dovnitř prach, a ten se mi usazoval na rtech. Táta řekl, že Missouri je teď na jih od nás. Neviděli jsme ji, protože byla za dalšími srázy a o něco níž. Lewis a Clark, o kterých už jsme slyšeli, v roce 1805 dorazili až sem a přesně na tomhle místě lovili bizony. Táta nicméně řekl – levý loket měl pohodově vystrčený z okénka –, že tato část Montany přitom spíš připomíná Saharu, jak by ji bylo vidět průzory z bombardéru; podle něho by tam rodák z Alabamy nikdy nedokázal být šťastný. Dělal si legraci z Berner: vypytaval se jí, jestli si připadá jako Alabamanka, protože on je přece Alabaman. Berner mu řekla, že nepřipadá, a zamračila se na mě; našpulila rty jako ryba. Já tátovi řekl, že si taky jako Alabaman nepřipadám, což ho podle všeho pobavilo. Řekl, že jsme Američani a na ničem jiném nezáleží. Pak jsme na cestě zahlédli velkého kojota s králíkem v tlamě. Stál tam a díval se, jak se naše auto blíží; potom zmizel ve vysoké pšenici a už jsme ho neviděli. Pozorovali jsme dravce, o němž táta prohlásil, že je to orel skalní; kroužil na modromodré obloze a dorážely na něj vrány, chtěly ho zahnat. Tři straky kloaly do hada, který se snažil přeplazit přes cestu. Táta změnil směr a hada přejel; auto dvakrát nadskočilo a straky uletěly.

Po několika kilometrech na té prašné cestě, kde jsme za sebou zdvíhali prašnou bouři, pšenice najednou ustala a dál byly ohrazené louky, suché a spasené; projeli jsme kolem několika hubených krav, které bez hnutí stály v příkopě. Táta zpomalil a zatroubil, načež se krávy sunuly pryč; při tom vyhazovaly, frkaly a kadily úplné proudy. „Omlouváme se,“ řekla Berner ze zadního sedadla.

Po chvíli jsme projeli kolem přízemního domu z nenatřených prken, spíš takové zříceniny. V dálce byl u cesty další a třetí stál hodně daleko – v tetelícím se vzduchu skoro nebyl vidět. Ty domy byly zchátralé, jako by je potkalo něco hrozného. První neměl dveře a v oknech sklo, jeho zadní část se sesunula dovnitř. Před ním se povalovaly kusy karoserií a někdo tam vystěhoval kovový rám postele a bílou ledničku. Trhavě se tam motaly slepice, klovaly do suché země. Na schodech sedělo několik psů a pozorovalo cestu. K dřevěnému kůlu po straně domu byl za uzdu přivázaný bělouš. Do horkého vzduchu, zvířeného naším autem, vyskakovaly luční kobylinky. Na pláni za domem někdo zaparkoval černý nákladák a vedle něj stála skříňová dodávka s nápisem „Havreské koberce“ na boku. Ve vchodu bez dveří se objevili dva hubení kluci – jeden neměl košili – a dívali se, jak projíždíme kolem. Berner na ně zamávala a jeden kluk jí stejně odpověděl.

„Jsou to Indiáni,“ řekl táta. „Tady bydlej. Nemají takové štěstí jako vy dva. Není tu elektřina.“

„Proč tu bydlíš?“ zeptala se Berner. Zadním okénkem vyhlížela skrz zvířený prach na zchátralý dům a kluky. Nic nenasvědčovalo tomu, že jsou to Indiáni. Uvědomoval jsem si, že v týpi nebydlí, na zemi nespí a členky z peří nenosí úplně všichni Indiáni. Nevěděl jsem, že by do Lewisovy školy chodil aspoň jeden Indián. Ale bylo mi jasné, že někteří Indiáni jsou věčně opilí, a v zimě občas nějakého našli v postranní uličce, jak přimrzl k asfaltu. A v šerifově služebně pracovali Indiáni, kteří měli na starost jediné indiánskou kriminalitu. I tak

jsem si představoval, že kdybych se vydal tam, kde Indiáni žijí, vypadali by jinak. Tihle dva kluci se totiž nijak nelišili ode mě, i když jejich dům byl na spadnutí. Kdepak asi mají rodiče, napadlo mě.

„Stejně by ses zřejmě mohla zeptat v případě Parsonsových, nemyslíš?“ namítl táta, jako by se jednalo o vtip. „Co v Montaně pohledáváme my? Patříme do Hollywoodu. Já bych kupříkladu mohl zaskakovat za Roye Rogerse.“ V tu chvíli si začal zpívat. Zpíval často. Když mluvil, měl příjemný hlas, který se mi líbil, ale zpívat neuměl. Berner si obvykle zacpávala uši. Tentokrát zpíval „domov, domov na pomezí, kde skotačí tlustokožci a kozy“. Takhle on vtipkoval. Říkal jsem si, že tihle indiánští kluci nehrají šachy a nediskutují o světě, možná ani nechodí do školy a nikdy z nich nic nebude.

„Indiány obdivuju,“ řekl táta, když dozpíval. Pak jsme všichni mlčeli.

Jeli jsme kolem druhého rozpadlého stavení, kde leželo převrácené černé auto bez dveří, pneumatik a oken. Ve střeše domu byly četné díry po chybějících šindelích. Před otvorem po dveřích rostly vysoké šeříky a ibišky jako u našeho domu, z automobilových chladičů tam někdo prasatům udělal kruhovou ohrádku. Nad chladiči byly vidět prasečí rypáky a uši. Za domem stála řada bíle natřených úlů, o které se někdo z toho domu staral. To mě zaujalo. Knihu o včelařství už jsem dočetl a chystal jsem se přesvědčit tátu, aby mi na zahradě za domem pomohl jeden úl udělat. Měl jsem adresu v Georgii, kam se dalo o včely napsat. Taký jsem v rádiu slyšel o Výstavě státu Montana, která se bude konat na nedalekém výstavišti. Těšil jsem se na expozici včelařství, kde budou vystavovat včelařské vybavení a předvádět vykuřování úlů, včelařský oděv a jak se med získává. Včelařství a šachy byly podle mě skoro totéž. Oba obory byly složité, měly svá pravidla, vyžadovaly značnou dovednost a cílevědomost a úspěchu se v nich dalo

dosáhnout díky skrytým postupům, do nichž se dalo proniknout jedině při značné trpělivosti a odvaze. „Včely odemykají záhadu všeho lidského,“ psalo se v knize nazvané *Být včelou*, kterou jsem si půjčil v knihovně. Všechno, co mě zajímalo, jsem se mohl snadno dozvědět ve skautu, kdyby mě tam máma pustila. Jenže nepustila.

Ve vchodu se objevila robustní žena se světlou pletí; na sobě měla šortky a vršek od plavek. Projížděli jsme kolem a ona si stínila oči před sluncem.

„Indiány máme i v Alabamě,“ řekl táta hlasem, který měl Berner a mě přesvědčit, že to tu všechno je zcela normální – pokud bychom si snad mysleli, že není. „Máme tam kmen Čoktů a Čikasů a taky Bažinné Bulhary. Ti všichni jsou příbuzní zdejších Indiánů. Samozřejmě se jim nikomu spravedlivého *zacházení* nedostalo, ale i tak si uchovali důstojnost a sebeúctu.“ Z domů, kolem kterých jsme projížděli, to nebylo nijak patrné, i když na mě udělalo dojem, že se Indiáni vyznají ve včelařství, a říkal jsem si, že o nich ještě leccos nevím.

„A kde je ten ranč, co budeš prodávat?“ zeptal jsem se.

Táta se natáhl a pleskl mě přes koleno. „Kolem toho už jsme dávno projeli. Nezamlouval se mi. Jsi všímavý a všechno si pamatuješ. Chtěl jsem, děti, abyste viděly opravdické Indiány, když už jsme v těchto končinách. Je dobré poznat Indiana, pokud na něj člověk narazí. Žijete v Montaně a Indiáni prostě patří ke zdejší krajině.“ Chtěl jsem zrovna začít o Státní výstavě, protože táta měl výbornou náladu, jenže měl taky plnou hlavu Indiánů, a tak jsem usoudil, že tu příležitost obětuju a promluví s ním někdy jindy.

„Nikdo mi ale nevysvětlil, proč tu vlastně bydlí,“ řekla Berner. Potila se a vlhkým prstem si malovala v jemném prachu usazeném na pihovatém předloktí. „Nikdo je k tomu nenutí. Mohli by bydlet v Great Falls. Tohle je svobodná země. Na rozdíl od Ruska nebo Francie.“

V tu chvíli jako by si nás táta přestal všímat. Jeli jsme po cestě se dvěma vyježděnými pruhy ještě asi kilometr a půl; od Bear's Paw Mountains už jsme byli jen kousek, takže bylo vidět hranici lesa a tu a tam sněhová pole, na která slunce ani přes léto nevyzrálo. Dole nám bylo horko, ale nahoře by jistě byla zima. Vyprahlá krajina před námi se vůbec neměnila a my najednou zajeli mezi sloupy, na kterých chyběla ohrada, otočili se a vraceli se, odkud jsme přijeli: po levé ruce jsme měli ty rozpadlé domy a Indiány, pak jsme projeli Box Elder a po silnici 87 jsme pokračovali na Great Falls. Připadalo mi, že se tou cestou nedosáhlo vůbec ničeho, nebylo tu nic, o co by měl táta zájem, nějak ho to trápilo nebo to potřeboval vidět, nic, co by snad mohlo souviset s prodejem či nákupem nějakého ranče. Netušil jsem, proč jsme tam vlastně jeli. Po návratu domů už jsme o tom s Berner nemluvili.

7

Do konce prvního srpnového týdne táta, ten člověk od Great Northern – Digby – a tátovi kříští komplicové uskutečnili tři zcela hladké transakce s kradeným hovězím. Indiáni ukradli, porazili a dodali krávy. Peníze šly z ruky do ruky. Indiáni odjeli. Všichni byli ukolébání. Táta si byl jistý, že obnovený projekt funguje, a svou zprostředkovatelskou úlohu nepovažoval za nic, co by ho snad mělo zneklidňovat. Nedokázal si představit, že když něco jde dobře a hladce, nemuselo by to jít dobře a hladce napořád. Byl jako Indiáni, kteří se spoléhají na vládu; tátu před skutečným životem, jemuž většina lidí musí čelit, po mnoho let chránilo letectvo. Kvůli tomu, na co byl za války odborník (ovládal zaměřovač Norden, shazoval bomby na lidi, které nikdy neviděl, a sám to všechno přežil), si říkal, že je ospravedlnitelné, aby se o něj někdo postaral, a zvykl si nic kdovíjak nezkoumat. V případě hovězího projektu to vedlo k tomu, že jaksi pozapomněl, že na letecké základně

nakonec úloha prostředníka při prodeji kradených krav nedopadla zrovna dobře. Vlastně právě proto přišel o kapitánské prýmký a tak či onak dopadl do civilního života dávno před tím, než na to byl nachystaný, pokud by tedy po tak dlouhé době u letectva vůbec kdy nachystaný mohl být.

Je taky možné, že měl z naší úzkostlivé a blazeované mámy pocit, že ho neustále pozoruje a už počítá s nějakým jeho dalším selháním, které by jí třeba poskytlo záminku, aby od něho odešla. Tátovi se sice zjevně dařilo, měl optimistickou náтуру a do civilního života naskočil zčerstva, ale máminy niterné pochybnosti se střádaly a nahlodávaly tátovo přesvědčení, že má veškeré své počínání pod kontrolou. On stál jen o to, aby život bez problémů plynul do začátku školy a máma zase začala učit, a on by tudíž měl spoustu času na studium obchodování s farmářskými realitami a mohl by se věnovat tomu projektu s Digbym a Indiány – protože to všechno bylo pro naše dobro.

Ještě v té době mi život připadal naprosto normální. Pamatuju se, že jednou v sobotu odpoledne počátkem srpna nás táta všechny vzal do kina Liberty na *Švýcarského Robinsona*. Tátovi a mně se to moc líbilo, ale máma trvala na tom, že si s Berner musíme přečíst knihu – měla ji ještě ze střední školy; kniha prý je daleko méně optimistická a romantická než film. Počátkem srpna máma zahájila vyučování u sester Prozřetelnosti, nosila domů další knihy a vyprávěla nám, co si jeptišky myslí o senátoru Kennedym. Říkaly, že Jižani ho nikdy vyhrát nenechají; někdo ho zastřelí ještě před volbami. (Táta nás ujistil, že to tak není a že lidi Jih bohužel vůbec nechápou, ale pravda byla, že papež v Římě teď bude moct mluvit do amerických záležitostí a že Kennedyho otec byl whiskyvý magnát.) Znovu se hovořilo o Vesmírné jehle a táta poznamenal, že by ji moc rád viděl a zaveze nás tam, až ji dostavějí. V té době Berner dvakrát přivedla svého přítele,

i když nikoliv přímo do domu. Mně se zamlouval. Jmenoval se Rudy Patterson. Byl o rok starší, byl to mormon (našel jsem si, co to znamená, a podle Rudyho to znamenalo, že jsou mimo jiné polygamisti) a už chodil na střední školu, čímž mě zaujal opravdu hodně. Byl to zrzavý, vyzábělý dlouhán s ohromnými chodidly a byl hrdý na náznak světlého knírku. Jednou jsme spolu přešli ulici a házeli na koš, který tam město nainstalovalo. Řekl mi, že chce nechat školy, odejít do Kalifornie a hrát tam v kapele, anebo se dá k mariňákům. Už se zeptal Berner, jestli chce odjet s ním nebo se s ním tam někde sejít časem. Berner to odmítla a Rudy prohlásil, že je jak z oceli, což byla pravda. Zatímco jsme pod hustými voňavými korunami jilmů a javorů, ve kterých vrzaly spousty cikád, házeli na koš, Berner seděla na schodech naší přední verandy (přesně jako máma), mžourala do sluníčka, objímala si kolena a dívala se, jak se pereme o míč. A vykřikla: „Ne abys mu vykládal, co jsem říkala. Nechci, aby znal moje tajemství.“ Nevěděl jsem, komu to říká – jestli Rudymu nebo mně. Žádná její tajemství jsem neznal, i když jsem se kdysi domníval, že o ní vím úplně všechno, protože jsme byli dvojčata. Ale tou dobou jistě nějaká nová tajemství měla, protože už mi o soukromých věcech nevykládala a chovala se ke mně, jako bych byl o hodně mladší než ona a jako by její život začal od toho mého odplouvat.

O zlých věcech – tedy o těch opravdu zlých – vím z první ruky hlavně to, jak jednou večer koncem prvního srpnového týdne táta dorazil domů, a i když jsem ho neviděl, tak mi hned bylo jasné, že se v domě děje něco divného. Člověka na to upozorní maličkosti, třeba klapnutí dveří na verandu, se kterými někdo bouchl moc prudce, nebo dusot vysokých bot na podlaze, případně i vrznutí otevíraných dveří do ložnice a nějaký hlas, ale pak se dveře zase hned zavřely a hovor už byl utlumený.

Uprostřed léta bylo u nás doma vedro, sucho a prašno, což Berner zhoršovalo alergii. (V zimě zase domem profukovalo a byla pořádná zima.) Máma vůbec nevypínala větrák v podkroví a před vařením večere ráda vysedávala ve vaně s chladivou vodou; čtvercovým okénkem jí do koupelny dopadalo měkké světlo. Na záchodovém prkýnku měla zapálenou santalovou svíčku a z vany nevylezla, dokud voda nevychladla až moc. Táta nebyl doma, zřejmě se školil na toho realitního agenta. Když ale tenkrát přišel, hned zamířil za mámou do koupelny a spustil rozčileným a agresivním tónem. Přes zavřené dveře nebylo slyšet, co říká. Přesto jsem zaslechl větu: „Vypadá to na nějaký zádrhel...“ Dál už jsem to nezachytil. Četl jsem si ve svém pokoji o včelách a poslouchal své vlastní rádio. Potřeboval jsem zapracovat na tom, abych se na Státní výstavu vůbec dostal. Už jsme ve městě bydleli čtyři roky, ale za celou dobu jsme tam nešli ani jednou. Mámě k tomu scházel důvod, protože ji atrakce a kolotoče nezajímaly a vadily jí všemožné pachy, a Berner už to bylo úplně ukradené.

Táta s mámou v té koupelně mluvil hodně dlouho. Venku se stmívalo a sestra vyšla ze svého pokoje; rozsvítila v obýváku, zatáhla závěsy a vypnula větrání, takže dům rázem ztichl.

Za chvíli se otevřely koupelnové dveře a táta řekl: „Tím se začnu trápit později. Teď ještě ne.“ A máma na to: „Pochopitelně. Asi ti nic nevyčítám.“ Přistoupil k mým dveřím, které byly otevřené. Na nohou měl vysoké kovbojské boty, na sobě bílou košili s prostříženými kapsami a perleťovými knoflíky a pásek z chřestýší kůže. Rád se pěkně oblékal, protože skoro celý život nosil uniformu. V rámci kurzu pro obchodníky s ranči usoudil, že by jako rančer měl vypadat, i když o rančích nevěděl vůbec nic. Zeptal se mě, co dělám. Řekl jsem mu, že studuju včely a hodlám navštívit Státní výstavu, o čemž už jsem s ním mluvil. Bude tam mít stan mládežnická organizace 4-H a kluci mého věku tam budou předvádět jemné umění, jímž je včelařství a získávání medu.

„Mně to teda připadá jako dost odvážný projekt,“ řekl táta. „Hlavně aby tě včely neubodaly. Co já vím, tak se roj na člověka může úplně sesypat.“ Přešel ke dveřím sestry, poptal se na její aktivity a zmínil se o její známosti. Máma vyšla z koupelny a tvářila se vážně; na sobě měla zelený koupací plášť, na mokrých vlasech zamotaný ručník. Takhle oblečená šla do kuchyně a začala vyndavat věci z ledničky. Táta šel do kuchyně za ní a řekl: „Já to nějak srovnám.“ Máminu odpověď jsem nezachytil, protože šeptala. Pak táta vyšel na verandu, kde byla tma a chladněji. Pouliční osvětlení svítilo. Sedl si na houpačku, která visela na tenkém lupajícím řetězu, a za zvuků cikád se začal pohupovat. Slyšel jsem, že si tam něco povídá a hned mi bylo jasné, že má starosti. (Sám k sobě hovořil docela často – dělala to i máma –, jako kdyby některé rozhovory nebyly určené cizímu uchu. Když je něco trápilo, tak si takhle povídali ještě víc.) Rytmicky se pohupoval a najednou se dal do hlasitého smíchu. A po chvíli vyšel na ulici, nasedl do auta a odjel – domníval jsem se, že jel srovnat to, co ho trápilo.

Následující den byla neděle. Jak už jsem říkal, do kostela jsme nechodili. Táta ve skříni přechovával velkou rodinnou bibli, měl v ní vepsané svoje jméno. Oficiálně byl členem Kristovy církve, před mnoha roky byl spasen v Alabamě. Máma se hlásila k „etickému agnosticismu“, i když byla Židovka. Berner prohlásila, že věří všemu a zároveň ničemu, čímž se vysvětluje, proč je, jaká je. Pokud se já pamatuju, tak jsem nevěřil naprosto ničemu. Stačilo mi, že ptáci létají a ryby plavou – věci, co se dají ukázat. I tak ale byla neděle výjimečný den. Celý den, hlavně dopoledne, nikdo moc nemluvil, a už vůbec ne hodně nahlas. Táta se díval na televizní zprávy a pak na baseball; na rozdíl od všedních dní na sobě měl bermudy a tričko. Máma četla knížku, dělala si do školy přípravy na podzim a psala do deníku, který si vedla od

puberty. Obvykle po snídani sama chodila na procházky – po Centrální avenue, pak přes řeku a zamířila do města, kde se nic nedělo a ulice byly skoro liduprázdné. Po návratu uvařila oběd. Já měl neděli vyhrazenou na nácvik šachových tahů a další studium pravidel, protože jsem od kluků z kroužku věděl, že to je základ všeho. Pokud člověk vstřebá složitá pravidla, je schopen intuitivní a odvážné hry, jakou právě předváděl Bobby Fischer, i když mu bylo teprve sedmnáct, tedy jen o málo víc než mně.

Toho nedělního dopoledne se nijak neprobíralo, co bylo předchozího večera „třeba srovnat“ a o čem naši hodinu hovořili v koupelně. Nevěděl jsem, kdy se táta vrátil domů – ať už byl ten večer kdekoli. V neděli ráno prostě doma v bermudách seděl u zapnuté televize. Několikrát zvonil telefon. Dvakrát jsem to zvedl, ale nikdo se neozval, což ale nebylo až tak neobvyklé. Divné bylo, že nikdo nedával vůbec nic najevo. Máma se šla projít do města. Táta se díval na *Meet the Press*. Zajímal se o volby a byl přesvědčený, že se komunisti zmocňují Afriky, Kennedy tomu ovšem zabrání. Berner a já jsme šli na rozpálenou zahradu a posunuli jsme tyče držící síť na badminton, aby bylo vedle domu víc místa na hraní. Krásné, bezstarostné dopoledne. Vedle garáže kvetly proskurníky. V Great Falls nebylo co dělat.

V jedenáct začali jako obvykle vyzvánět sionští luteráni – šikmo naproti vedle parku – a otevřeli vchod. Jako vždycky přijížděla auta a dodávky; parkovalo se u protějšího chodníku. K šedě natřenému dřevěnému domu kráčely rodinky s dětmi a mizely uvnitř. Bavilo mě je pozorovat z houpacíky na verandě. Vždycky měli dobrou náladu, povídali si a smáli se věcem, které je zajímaly a byli ohledně nich zajedno, jak jsem si představoval. Jednoho všedního dne jsem chtěl nakouknout dovnitř – zajímalo mě, co asi uvidím. Jenže bylo zamčeno a nikde nikdo. Dům z šedých prken vypadal jako zkrachovalý obchod.

Právě když začal zvon luteránů vyzvánět, zastavilo před naším domem starší auto. Řidiče – muže – jsem považoval za luterána, který zřejmě vystoupí a půjde do kostela. Jenže on dál seděl v tom starém červeném plymouthu, ne moc dobře natřeném, a kouřil cigaretu, jako kdyby čekal, až si ho něco nebo někdo všimne. Auto bylo vyrobeno ve čtyřicátých letech, bylo pěkně omlácené a zabahněné a z nějakého důvodu mi přišlo povědomé, jen jsem nevěděl proč. Vzadu mělo rozbité postranní okénko, pneumatiky k sobě nepasovaly, jednomu zadnímu kolu scházel kryt. To auto už nejednou bouralo a před naším domem – když stálo za tátovým čistým a naleštěným bel airem – vypadalo nepatříčně

Ten muž nějakou dobu kouřil v autě – pozorovali jsme ho s Berner s raketou v ruce od badmintonové sítě natažené vedle domu –, pak obhlédl náš dům a najednou vystoupil; dveře na jeho straně vydaly ránu dřív, než je zabouchl.

Prakticky v tutéž chvíli z domu vyšel táta. Pořád ještě měl bermudy a šel po betonovém chodníčku, jako by do té doby hlídal, jestli ten člověk vystoupí. A teď, když byl z auta venku, se s tím urychleně muselo něco udělat.

Oba jsme slyšeli, jak mu táta říká: „No tak... no tak no tak.“ Muž mu pomalu šel v ústrety. „Sem jsi teda teď nemusel. Já tady bydlím. Srovnáme to.“ Pak se táta zasmál, i když podle všeho nebylo čemu se smát.

Ten chlápek stál na betonovém chodníčku s bradou dramaticky namířenou dolů a hleděl na tátu. Neustoupil, když k němu táta přišel a říkal to svoje „no tak no tak no tak“. Ruku mu nepodal a neusmál se, jak by se čekalo, kdyby zaznělo něco legračního. Byl oblečený, jako by přijel ze zimy: měl na sobě tlusté kalhoty z kaštanově hnědé vlny, sešmajdané hnědé polobotky (bez ponožek) a přes špinavou šedou mikinu jasně červenou vestu. Na srpen to byl hodně divný ohoz.

Když prve vystoupil na chodník, bylo jasné, že ho nohy všudemožně bolí. Pomocí ramen jako by si vytyčoval cestu

vpřed, kolena mu směřovala k sobě. Vysoký nebyl – rozhodně ne tak jako táta –, ale působil statně, jako kdyby měl hodně těžké kosti a špatně se mu pohybovalo. Dlouhé vlasy, lesklé a černé, měl vzadu stažené do pořádného ohonu, k tomu silné brýle v černých obroučkách. Pleť jako by měl dooranžová, zbrázděnou jizvičkami po akné, a na krku náplast. Měl řídkou bradku a mohlo mu být tak padesát, možná méně. Na naší zahradě působil velice nápadně, protože se zdálo, že se mu tam vůbec nelíbí. Byli jsme od něho s Berner hodně daleko, až u té badmintonové sítě, ale já stejně cítil, jak páchne – byl cítit zároveň masem a nějakými léky. Po jeho odjezdu stejný zápach ulpěl na tátovi.

Když chlápek odmítl nabídnutou ruku a taky neustoupil ani o krok, táta mu položil ruku na rameno, pootočil ho a oba se vydali zpátky k plymouthu, místo k domu. Za chůze spolu hovořili. V jednu chvíli se ale muž vymanil z tátova sevření, ukročil z chodníčku do trávy a kamsi hleděl – nikoli na Berner a mě, ale do dálky opačným směrem, jako by se nechtěl dívat ani na tátů ani na nás. Pak promluvil, slyšeli jsme to s Berner oba. „Tohle může skončit fakt blbě pro všechny, Kape,“ řekl. Přezdívku „Kap“ míval táta u letectva. Chlápek na něj stočil pohled. Řekl ještě něco, ale už to jen tak zamumlal pod vousy, jako kdyby si uvědomoval, že s Berner posloucháme, a nechtěl, abychom to slyšeli. Pak si složil ruce na prsou, trochu se zaklonil a jednou nohou nakročil dopředu. Takový postoj jsem v životě u nikoho neviděl – jako by sledoval, jak od něj vlastní slova někam odplouvají.

Táta přikyvoval a ruce měl vražené v kapsách bermud; neříkal nic, jenom přikyvoval. V tu chvíli začal ten muž mluvit velmi naléhavě a taky rychleji. Vzdálenost jeho proslov tlumila, ale rozhodně jsem slyšel důrazně vyslovené *ty* a taky *riziko* a *bratr*. Táta si prohlížel své gumové sandály a nohy naboso, přikyvoval a říkal „ne ne ne ne ne“, jako kdyby s ním souhlasil, byť to podle slov znělo naopak. Pak řekl: „To přece

není rozumné, promiň“ a „Já to chápu. Tak teda dobře.“ V tu chvíli se jeho postoj uvolnil, jako kdyby se mu ulevilo, nebo byl zklamaný. A ten chlápek – později jsme se dozvěděli, že se jmenoval Marvin Williams, ale říkalo se mu „Myšák“, a byl to Indián z kmene Krí – se otočil, už nic neřekl a tou svou bolestivou chůzí (zase si pomáhal rameny a kolena mu brnkala o sebe) se vydal k plymouthu, otevřel dveře, hlučně nastartoval a odjel a na tátu už se ani nepodíval; ten tam prostě stál na betonovém chodníku v bermudách a sandálech a koukal. Luteránský zvon už zase vyzváněl: poslední výzva k bohoslužbě. Pán ve světlešedém obleku zavíral obě křídla hlavního vchodu. Podíval se směrem k našemu domu a zamával, ale táta ho neviděl.

Později dopoledne se máma vrátila z té své procházky a udělala bliny, naše oblíbené jídlo. Během oběda toho táta moc nenamluvil. Vyprávěl vtip o velbloudovi, který měl tři hrby a bučel. Řekl, že bychom se s Berner měli naučit vyprávět vtipy, protože pak budeme ve společnosti oblíbení. Pak se s mámou odebrali do ložnice, zavřeli za sebou dveře a byli tam hodně dlouho – o dost déle než předchozího večera v koupelně. Ještě před máminým návratem si táta zul sandály a zahrál si na zahradě badminton proti nám dvěma. Poskakoval, nad horním rtem měl kapičky potu, zadýchal se, moc se snažil opeřený míček trefovat co nejlépe, chechtal se a ohromně si to užíval. Jako by všechno bylo v nejlepším pořádku a na návštěvě toho Indiána nijak nezáleželo. Berner se zeptala, jak se jmenoval, takže jsme se dozvěděli jméno Marvin Williams a to, že je z kmene Krí. Táta nám sdělil, že to je „obchodník“ a že je „pocitivý, ale náročný“. Jednu chvíli zůstal táta stát na vyhráté trávě s rukama v bok a usmíval se, obličej měl rudý a zpocený. Zhluboka se nadechl a řekl, že podle něj se nám všem už brzo povede lépe. Možná v Great Falls nezůstaneme, možná se přestěhujeme

do slibnějšího města, i když jméno neřekl; to mě šokovalo a zároveň vyděsilo, protože do začátku školy už zbývalo jen pár týdnů a já si přece naplánoval šachy a včelařství a hodlal jsem se naučit i spoustu dalších věcí. Já byl spokojený s tím, kam se všechno ubíralo, což při zpětném pohledu bylo hodně pošetilé, protože jsem o skutečném směřování neměl ani ponětí. Později jsem došel k názoru, že zřejmě v hodinách následujících po situaci, kdy Indián Williams-Myšák stál na naší zahradě a vyhrožoval, že když mu táta nezaplatí, tak ho zabije a možná nás všechny s ním (později jsem zjistil, že právě to tátovi potichu a výhrůžně řekl), začal táta uvažovat o nutnosti udělat něco mimořádného pro naši záchranu, z čehož se zrodil nápad přepadnout banku; přemýšlel o tom, jaká banka bude nejvhodnější, kdy to provést a jak do toho zapojit mámu, protože tím se podle něj mohla snížit pravděpodobnost, že na to někdo přijde, a oni by nemuseli do vězení. Což se ovšem nestalo.

8

Později, když už jsem věděl, jak to všechno bylo – a nic dalšího už jsem pak nikdy nezjistil –, jsem se dozvěděl, že v pátek před sobotou, kdy táta rozmlouval s mámou, když byla ve vaně, a pak odjel do noci, Indiáni dodali Digbymu do depa Great Northern čtyři poražené herefordské krávy a zase odjeli s tím, že jim následujícího dne táta zaplatí. Digby se rozhodl, že když to s kradeným hovězím tak skvěle funguje, tak by mohl zvládnout ještě větší dodávky masa pro kamaráda, který dělal vrchního v jídelním voze jiného vlaku téže společnosti, a on, Digby, by za to měl pořádnou provizi. Táta to považoval za skvělé rozvíjení obchodních možností, a to pro všechny zapojené. Když ale v sobotu večer jel do malého bungalovu v Black Eaglu k Digbymu pro peníze – část z těch peněz mu náležela za to, že to celé vymyslel –, tak se od něj dozvěděl,

že dvě krávy už zapáchaly (bylo horké léto, takže se maso těžko dalo vozit v obyčejném nákladáku na převoz koberců) a nedaly se nabídnout ani jiným Indiánům, natožpak zákazníkům luxusního vlaku ze Seattlu do Chicaga. Digby tátovi řekl, že za takové maso mu nezaplatí. Dokonce už hovězí nechal odvézt a hodit do Missouri pod městem – aby ho někdo (třeba železniční policie) nenačapal s neproověřeným masem, na které nemá stvrzenku a nemůže uspokojivě vysvětlit, proč je takové maso v ledničce depa.

Tátu to nepříjemně překvapilo a Digbymu jednoznačně řekl, že přece zkažené maso neměl vůbec převzít. Ale protože ho převzal, nese za to maso (za čtyři sta dolarů) odpovědnost on, Digby.

Táta se domníval, že se Digby, dlouhán s vypoulenýma očima a poněkud dívčím hláskem, který nosil motýlka a bílé sako, prostě Indiánů zalekl – stejně jim nedůvěřoval a oni zase nevěřili jemu –, a došlo mu, že ten jeho složitý plán na nákup dalšího hovězího je nesmysl, což ostatně byla pravda. Jakmile si to uvědomil, vyděsil se Digby ještě víc, že se všechno prozradí a on přijde o skvěle placené místo v jídelním voze. Později se ukázalo, že byl namočený i do jiných nezákonných aktivit, za které by ho greatfallská policie moc ráda viděla v base. Zaměstnanci jídelních vozů a nádražní nosiči se totiž po celé hlavní trati starali o přísun děvčat. Taková holka nastoupila v jednom městě, za jízdy úřadovala a ráno si zase vystoupila.

Táta mu ani na okamžik nevěřil, že maso dorazilo zkažené. Do té doby se to nikdy nestalo a neviděl jediný důvod, proč by se to tentokrát stát mělo. Jenže když se vrátil do Digbyho domu (poté, co to probrali s mámou, když ležela ve vaně) a znovu požadoval těch čtyři sta dolarů a chystal se, že ty peníze prostě z Digbyho vymlátí (což vůbec neodpovídalo jeho povaze, tedy s výjimkou situací, kdy byl v koncích), tak zjistil, že Digby už odjel Západní hvězdou do Chicaga, kde

žil paralelním životem, a tátů tu nechal, aby se s Indiány nějak utkal sám.

V tu chvíli pro tátů nastala právě ta krize, jakou měl předpokládat a učinit nějaká opatření, aby jí předešel. (Takovým preventivním opatřením by jistě byla třeba jeho přítomnost u předávání masa, dalším pak to, kdyby měl v kapse částku, která by transakci uhradila, pokud by snad nastal nějaký zádrhel.) Jenže on měl v tu chvíli k dispozici akorát zbytek měsíční penze z letectva, nějaké peníze, které máma uspořila z devítiměsíčního učitelského úvazku ve Fort Shaw, a náš rodinný chevrolet; víc na úhradu té transakce prostě nebylo. Naši neměli vůbec nic stranou pro případ nějaké nepředvídané události, která ovšem právě nastala. Dokonce nikdy neměli ani bankovní účet. Všechno platili v hotovosti.

Následujícího rána, tedy v neděli, k našemu domu přijel Myšák alias Williams, postával na zahradě s tátou a vyhrožoval, že nás zabije, což táta vzal velmi vážně. Pan Williams taky připomněl, že se svými společníky podstoupil větší riziko než obvykle, protože místo jedné krávy ukradli hned čtyři a mnohem nebezpečnější byla i jejich porážka a převoz, a ten černoš Digby se jim při dodání masa akorát vysmál, když místo původních čtyř set dolarů žádali šest set. Williams dále tátů informoval, že jednoho jeho společníka právě kvůli krádežím krav sleduje rezervační policie, takže potřebuje peníze na cestu do Wyomingu, kde se bude několik měsíců skrývat. Z těchto důvodů, prohlásil Williams, činí teď dluh jemu a jeho přátelům dva tisíce dolarů, nikoliv tedy šest stovek nebo čtyři, jak bylo dohodnuto. Kde konkrétně se vzaly ty dvě tisícovky, nevysvětlil.

Táta nebyl na výhrůžky zvyklý. Byl zvyklý na to, že s lidmi výborně vychází, je pro ně zábavný a všichni obdivují jeho vzhled, pěkné způsoby, jižanský přízvuk a taky chabrou službu za války v bombardérech. Vyhrožování zabitím na něj zapůsobilo opravdu silně. Okamžitě začal dumat, jak by se

ty peníze daly sehnat, zvažoval všechno možné a velmi záhy dostal ten fantastický nápad, že by si našel banku vhodnou k vyloupení. V tu chvíli mu to určitě přišlo jako lepší řešení než smrt indiánskou rukou – smrt jeho, mámy, Berner a moje – a taky lepší než nás všechny tři popadnout, naložit do bel airu a všechno tu uprostřed noci zanechat a víckrát se nevracet. Jiné možnosti, jak peníze získat – třeba půjčka (tátu v bance ani neznali, mámini rodiče ho neměli rádi, nedostával pravidelný plat a neměl nic, čím by se mohl zaručit) – či jak tu situaci vyřešit, například zajít na greatfallskou policii nebo si promluvit s Williamsem, ho buď nenapadly nebo si možná myslel, že by jen vedly k ještě horším problémům. Možná by časem dospěl k tomu, že na policii zajde a vydá se jí na milost a nemilost, jenže mezitím už si vzal do hlavy tu bankovní loupež a nebylo co řešit.

Když byla máma v ženské věznici v Bismarcku v Severní Dakotě, kam se dostala poté, co ji s tátou odsoudili, popsala následující a předcházející dny v těch svých zápiscích; je to velmi podrobné vyličení všeho, co s tátou dělali. Na škole ve Walla Walla měla máma ambice stát se básnířkou a možná si myslela, že jí dobře napsaná verze jejich příběhu zajistí po návratu z vězení jistou budoucnost. Z vězení už ale nikdy nevyšla. V těch svých zápiscích je vůči tátovi a jeho chybám mimořádně kritická. Sebe nijak neomlouvá, netvrdí, že se pomátla, ani že ji táta přinutil do toho jít, dokonce se ani nesnaží vysvětlit, jak konkrétně ji přemluvil. (Vyjadřuje ovšem lítost nad tím, co se stalo sestře a mně.) V zápiscích tvrdí, že nepochybovala o obrazu, jaký si o sobě kdysi vytvořila: že je osoba přemýšlivá, inteligentní, obdařená představivostí, možná trochu odtažitá a skeptická, ale konzistentní a veselá. (To ovšem nebyla.) Proto si nepřála, abychom se s Berner sžili s místy, kam nás zavála tátova práce u letectva. Domnívala se, že to, co v nás bylo dobrého a důležitého, by to prostředí

„naředilo a zničilo“ a stali by se z nás vyčpělí a tuctoví obyvatelé Mississippi, Texasu, Michiganu nebo Ohia, tedy oblastí, které považovala za velmi neosvícené a opovrhovala jimi. Ve svých zápiscích používá následující slova: *naředit, konzistentní, odtažitá, vyčpělí, zničit*. Byla přesvědčena, že se s tátou nikdy neměli vzít – měla si včas uvědomit, že by oba byli šťastnější, kdyby se nevzali. Právě na tomto místě psala o případném vysokoškolském profesorovi coby manželovi a o sobě coby básnířce a tak podobně. Píše, že od táty rozhodně měla odejít v tu chvíli, kdy s tím nápadem na přepadení banky přišel, protože už stejně o odchodu uvažovala. Jenže, jak píše, se o sobě dozvěděla, že kromě toho všeho, co přesně platilo (tedy když se na sebe podívala do zrcadla a viděla v něm onu výjimečnou osobu), byla taky slaboch. Nikdy o tom nepřemýšlela, ale teď došla k závěru, že právě proto si toho usměvavého a pohledného romantika Beva Parsonse vzala. (Sice byla v jiném stavu, ale zvládla by to – dokonce i středoškolačky ve čtyřicátých letech věděly, jak na to.) Jen kvůli tomu svému slabošství nás už dávno nesebrala a od Beva neodešla. To všechno ji teď přesvědčilo, že se vlastně od ostatních neliší, a to už nevyhnutelně (podle té její vyšínuté logiky) vedlo k oné bankovní loupeži. Rozhodně se ovšem nepovažovala za zločince. To by ji v životě nenapadlo. Rodiče ji nevychovali k tomu, aby si něco takového mohla myslet (snad to souviselo s židovstvím v prostředí, kde žádní Židé nežili, a s přetrvávajícím pocitem vlastní výjimečnosti, což se vylučovalo s přijímáním názorů a obav ostatních, byť byly seberoзумnější).

Ale mně běželo hlavou – a napadlo mě to, když jsme s Berner byli doma sami a naši seděli ve svých celách ve věznici Kaskádového okresu –, že naši tehdy byli hrozně mladí. Bylo jim teprve třicet sedm a třicet čtyři. A rozhodně nevypadali na bankovní lupiče. Jenže bankovních lupičů je velmi málo, takže je možné, že těch pár výjimek je k tomu prostě

předurčeno, a to bez ohledu na mínění, které o sobě tito lidé mají, či jak byli vychováni. Těžko můžu uvažovat jinak, protože pak bych ten tragický pocit jednoduše nevydržel.

Stejně je ale divné vidět své rodiče takhle: jako lidi, ze kterých se od samého začátku měli stát zločinci. Něco jako zázrak naruby. Určitě právě toto měla máma na mysli, když napsala, že byla „slaboch“. Tato dvě slova – *zločinec* a *slaboch* – pro ni snad byla přímo synonyma.

9

V pondělí ráno bylo v domě cosi jinak. Děly se velké věci – větší, než když táta rozjízďel novou práci, nebo odcházel z letectva, nebo balil kvůli stěhování do jiného města. Předchozího večera byli naši zavření ve svém pokoji až do noci a mně bylo jasné, že se hádali. Pochopil jsem, že se táta nějak rozhodl, a máma s tím nesouhlasila. Párkrát bouchly dveře komory a máma říkala: „Tohle je naposledy...“ a „Nepřinutíš ho, aby...“ a „Větší šílenost...“ Vždycky se rozkřikla, ale honem hlas ztišila, takže jsem konce vět neslyšel. Celkem třikrát táta z jejich ložnice vyšel a vydal se na verandu. (Slyšel jsem, jak tam na prknech dusají jeho vysoké boty.) Pak se zase vrátil, zavřel za sebou dveře a znovu se ozval hovor. „Tak co máme podle tebe dělat?“ slyšel jsem tátu. A pak ještě: „Ty máš z těchhle věcí vždycky nahnáno.“ A: „Takhle tě stejně nechytěj.“ Pak už si vyměnili jen pár slov a nastalo ticho. Došel jsem ze svého pokoje do kuchyně, kde se svítilo, a vypil sklenici vody. Zpod jejich dveří pronikal proužek oranžového světla. Když jsem zase vlezl do postele, byla tam Berner. Nic neřekla. Jen dýchala, celá strnulá, tvář obrácená ke stěně, na které jsem měl vlajky těch vysokých škol. V Great Falls jsme to ještě nikdy neudělali, ale jako děti jsme v předchozích menších domech spolu spávali. Byl jsem teď celý nesvůj, že mi tam vlezla. Ale bylo mi jasné, že by jen tak pro nic za nic

nepřišla a že poslouchala právě tak jako já. Byly z ní cítit cigarety a cucavé bonbony a byla úplně oblečená. Usnuli jsme, když naši přestali mluvit. Jenže ráno jsem se vzbudil s bolavými zatátými pěstmi a Berner nikde; když jsem ji pak viděl, vůbec jsme o tom nemluvili. Jako by se to nestalo.

Táta po ránu míval vynikající náladu. Ale to pondělní ráno ho něco trápilo. Máma jako by se mu vyhýbala. Udělala snídani; všichni jsme si sedli a najedli se. Nad vajíčky se táta Berner a mě zeptal, co užitečného bychom tak mohli pro republiku udělat. Tak on vždycky zjišťoval, co máme ten den za lubem. Já mu připomněl, že právě ten den začíná Státní výstava a mě že moc zajímají praktické ukázky včelařství, které budou opravdu užitečné. Táta k tomu nic nepoznamenal: jako by zapomněl, že se sám zeptal. O ničem nevtipkoval, neusmíval se. Měl zarudlé oči. Nepoděkoval mámě za snídani. Nebyl oholený, i když před odchodem na základnu se vždycky oholil a upravil. Jeho neoholené tváře získaly přízračně namodralý nádech. U toho stolu nešlo o nic jiného, než co s tátou vlastně je, ale nezeptal se nikdo. Všiml jsem si, že si ho máma skepticky měří zpoza brýlí. Rty měla pevně sevřené, jako kdyby se k ní zachoval způsobem, který neschvalovala.

Zaujalo mě, že táta neměl své nové kalhoty, vysoké boty, černé a zdobené, ani košili s prostřiženými kapsami, protože tak se oblékal, když odcházel do realitky obchodující s farmami a ranči. Místo toho měl starou modrou kombinézu, jakou u letectva nosí výsadkáři, a bílé tenisky zacákané od barvy, oblečení, jaké nosil při sekání trávy a zalévání. Po odchodu z letectva si z kombinézy odstříhl vojenské odznaky včetně nášivky se jménem PARSONS. Podle mě vypadal jako člověk, který nechce, aby ho někdo známý poznal.

Po snídani se mluvilo ještě méně. Berner se zavřela u sebe a pustila si gramofon. Máma poklízela v kuchyni a pak si šla na verandu vypít na ranní sluníčko čaj, luštit křížovku a číst

román, o kterém hodlala učit u jeptišek. Já chodil za tátou po domě. Vypadalo to, že se někam chystá, a já chtěl zjistit kam, a jestli bych tam nemohl s ním. Ze skříňky v koupelně si vzal koženou taštičku na hygienické potřeby a dával do ní všechno možné. Do staré plátěné tašky z letectva naskládal ponožky a spodní prádlo; já stál ve dveřích do ložnice a pozoroval ho. Naše rodina nikdy nikam necestovala, tedy s výjimkou stěhování do dalšího města. Být na jednom místě je luxus, říkával táta. Nejvíc ze všeho si přál, abychom někde bydleli natrvalo jako ostatní. Byl přesvědčený, že v naší zemi má každý právo se usadit, kde se mu zamane. Pramálo záleží na tom, kde se člověk narodil. Právě to bylo na Americe krásné, a neplatilo to v zemích, které jsme za války osvobodili, protože tam je život svázaný a provinční. Já se bál, že jdou s mámou od sebe. Jeho chování tomu nasvědčovalo. Ticho. Napětí. Vztek. I když jsem nikdy nezaslechl, že by mluvili o rozchodu.

Když jsem viděl, že si modrou tašku zapnul na zip (napřed si do ní dal revolver – velkou černou pětačtyřicítku, která mu zůstala při odchodu z letectva), zeptal jsem se ho: „Kam jedeš?“

Seděl na kraji své postele (naši měli každý svou postel) a podíval se na mě. V domě bylo horko, jako vždycky dopoledne. Větrák v podkroví jsme pouštěli až odpoledne. Bylo teprve devět. Usmál se na mě, jako kdyby mě neslyšel, což se mu někdy stávalo. Teď už ale nevypadal jako u snídane – zachmuřený a nevyspalý –, jeho obličej teď působil svěže.

„Ty jsi soukromý detektiv na stopě?“ řekl.

„Přesně tak,“ odpověděl jsem. Nechtělo se mi říct: *Vy se s mámou rozcházíte?* Nechtěl jsem to slyšet.

„Jedu na služební cestu,“ řekl mi a dál se zabýval tou svou taškou.

„A vrátíš se?“

„To víš, že jo,“ řekl. „Proč se ptáš? Chtěl bys jet se mnou?“